

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
ЦЕНТР ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ ТА
ПРОФЕСІЙНИХ СУДДІВ
КАФЕДРА ПОЛІТИЧНИХ ТЕОРІЙ

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему:

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЕТЕРАНСЬКОЇ
ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ:
СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Виконав: здобувач вищої освіти

2 курсу магістратури

галузь знань – 28 “Публічне управління та
адміністрування”

спеціальність 281 – “Публічне управління та
адміністрування”

Римарчук Дмитро Олександрович

Керівник – д.політ.н., проф. Вітман К.М.

Рецензент – к.політ.н., доц. Краснопольська Т.М.

Одеса – 2025

АНОТАЦІЯ

на магістерську роботу Римарчука Дмитра Олександровича на тему «Формування та реалізація державної ветеранської політики в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку»

Магістерський дослідницький проект на здобуття кваліфікаційного ступеня магістр за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2025.

Актуальність теми магістерського дослідження зумовлюється безпрецедентними масштабами людських, соціальних і демографічних втрат, яких зазнала Україна внаслідок збройної агресії російської федерації, що триває з 2014 року та набула повномасштабного характеру з 24 лютого 2022 року. Величезна кількість військовослужбовців, які пройшли через бойові дії, поранення, полон, втрату побратимів, травматичний досвід і довготривале фізичне та психологічне навантаження, потребують системної державної підтримки. За прогнозами, після завершення війни чисельність ветеранів може сягнути 4–5 млн осіб, а разом з членами їхніх родин – близько третини населення країни. За таких умов питання формування та реалізації ефективної державної ветеранської політики набуває стратегічного значення для відновлення соціальної стійкості, розвитку людського капіталу та зміцнення національної безпеки України.

Робота складається із вступу, 3 розділів, що містять 6 підрозділів, висновків та списку використаних джерел.

Метою магістерської роботи є комплексний аналіз теоретичних, правових, інституційних та організаційних засад формування й реалізації державної ветеранської політики України.

Наукова новизна роботи полягає у комплексному дослідженні державної ветеранської політики як стратегічного напрямку публічного управління в умовах повномасштабної війни. У роботі систематизовано сучасні підходи до реінтеграції ветеранів, узагальнено міжнародний досвід, виявлено структурні

диспропорції в національній системі підтримки ветеранів та запропоновано практичні механізми та пріоритети її вдосконалення.

Практичне значення дослідження полягає у розробці конкретних пропозицій для вдосконалення системи публічного адміністрування у сфері екологічної безпеки, що можуть бути використані в діяльності центральних і місцевих органів влади, під час підготовки стратегій післявоєнного відновлення, а також у формуванні державних програм із ліквідації екологічних наслідків війни.

Зроблено висновок, що становлення державної ветеранської політики України пройшло тривалий і складний шлях – від нормативної бази, успадкованої з радянських підходів, до нагальної потреби створення сучасної системи підтримки, здатної реагувати на безпрецедентні виклики повномасштабної війни. Аналіз еволюції законодавства, практик соціального захисту та наукових підходів свідчить, що попередня модель, заснована переважно на декларативних пільгах і фрагментованих механізмах, більше не відповідає реальним потребам ветеранів, кількість яких стрімко зростає. Розмитість термінології, нечіткість статусів, надмірна кількість підзаконних актів, а також невідповідність соціальних гарантій викликам теперішньої війни ускладнюють формування ефективної, справедливої та прозорої ветеранської політики. Водночас поступове реформування 2022–2024 років, активізація громадських організацій та розвиток інституційної спроможності держави засвідчують початок переходу до нової філософії підтримки ветеранів, орієнтованої на їхню реінтеграцію, відновлення здоров'я, професійну реалізацію та повагу в суспільстві. Таким чином, сучасний етап становлення державної ветеранської політики в Україні характеризується переосмисленням підходів, відходом від застарілих моделей і формуванням засад комплексної державної системи підтримки, що відповідає масштабам викликів, спричинених російсько-українською війною. Для України, яка перебуває у стані формування сучасної ветеранської системи в умовах збройної агресії, ці підходи є вагомим орієнтиром для побудови власної

моделі, що має забезпечити ефективну реабілітацію, соціальну адаптацію та сталий розвиток ветеранського середовища.

Аналіз організаційної структури та взаємодії суб'єктів, відповідальних за реалізацію ветеранської політики, засвідчив, що її ефективність значною мірою залежить від узгодженості дій між центральними органами влади, місцевим самоврядуванням, громадським сектором та міжнародними партнерами. Запровадження Координаційного штабу з питань реалізації державної ветеранської політики є важливим кроком до формування інтегрованої моделі управління, проте потребує зміцнення функціональних механізмів, усунення дублювання повноважень і підвищення підзвітності.

Важливими елементами сучасної ветеранської політики стають цифровізація послуг, створення Єдиного державного реєстру ветеранів, розвиток мережі ветеранських просторів, формування системи комплексної реабілітації та запровадження програм підтримки працевлаштування і підприємницької активності ветеранів. Ці інституційні інструменти формують основу нової моделі державної політики, орієнтованої на самодостатність, економічну активність і інтеграцію ветеранів у суспільне життя.

Доведено, що реалізація державної ветеранської політики в Україні відбувається в умовах безпрецедентного зростання кількості ветеранів, масштабності їхніх потреб та глибини воєнних травм, що зумовлює складний комплекс системних викликів і структурних дисфункцій. Найбільш критичними є проблеми психологічної реабілітації та суспільної реінтеграції, адже сучасна система не має достатніх кадрових, методологічних і ресурсних спроможностей для роботи з великими групами ветеранів, зокрема з учасниками бойових дій, звільненими з полону, а також особами з інвалідністю.

Ключові слова: ветерани, державна ветеранська політика, інституційне забезпечення, нормативно-правове регулювання, громадянське суспільство, реінтеграція, реабілітація, органи місцевого самоврядування.

SUMMARY

for the masters's thesis of Rymarchuk Dmytro Oleksandrovykh on the topic: "Formation and implementation of state veteran policy in Ukraine: current state and development prospects"

Master's research project for a master's degree in the specialty 281 "Public management and administration". – National University "Odesa Law Academy", Odesa, 2025.

The relevance of the topic of this master's research is determined by the unprecedented scale of human, social, and demographic losses suffered by Ukraine as a result of the armed aggression of the Russian Federation, which has continued since 2014 and escalated into a full-scale invasion on 24 February 2022. The enormous number of service members who have undergone combat, injuries, captivity, loss of comrades, traumatic experiences, and long-term physical and psychological strain require systematic state support. According to forecasts, after the end of the war, the number of veterans may reach 4–5 million, and together with their family members – nearly one-third of the country's population. Under such conditions, the formation and implementation of an effective state veteran policy acquires strategic significance for restoring social resilience, developing human capital, and strengthening Ukraine's national security. The study consists of an introduction, three chapters containing six subsections, conclusions and a list of references.

The purpose of the master's thesis is a comprehensive analysis of the theoretical, legal, institutional, and organisational foundations of the formation and implementation of Ukraine's state veteran policy.

The scientific novelty of the study lies in a comprehensive examination of state veteran policy as a strategic direction of public administration under full-scale war conditions. The research systematises modern approaches to veteran reintegration, summarises international experience, identifies structural imbalances in the national system of veteran support, and proposes practical mechanisms and priorities for its improvement.

The practical significance of the research consists in developing concrete proposals for improving the system of public administration in the field of environmental security, which may be used by central and local authorities, in preparing post-war recovery strategies, as well as in designing state programmes for addressing the environmental consequences of the war.

It is concluded that the formation of Ukraine's state veteran policy has undergone a long and complex trajectory from a regulatory framework inherited from Soviet approaches to an urgent need for a modern support system capable of responding to the unprecedented challenges of full-scale war. The analysis of legislative evolution, social protection practices, and academic approaches shows that the previous model based primarily on declarative benefits and fragmented mechanisms no longer corresponds to the real needs of veterans, whose numbers are rapidly increasing. The ambiguity of terminology, unclear status definitions, excessive volume of subordinate regulations, and the mismatch between social guarantees and the realities of the current war hinder the development of an effective, fair, and transparent veteran policy. At the same time, the gradual reforms of 2022–2024, the growing activity of civil society organisations, and the strengthening of institutional capacity indicate the beginning of a transition to a new philosophy of veteran support, oriented toward reintegration, health recovery, professional fulfilment, and societal respect. Thus, the current stage of developing Ukraine's state veteran policy is characterised by a rethinking of approaches, a departure from outdated models, and the formation of the foundations of a comprehensive state support system that corresponds to the scale of challenges caused by the Russian–Ukrainian war. For Ukraine, which is forming a modern veteran system under conditions of armed aggression, these approaches serve as an important guide for building its own model aimed at effective rehabilitation, social adaptation, and sustainable development of the veteran community.

The analysis of the organisational structure and interaction between the actors responsible for implementing veteran policy showed that its effectiveness largely depends on the coherence of actions among central authorities, local self-

government, civil society, and international partners. The establishment of the Coordination Headquarters for the implementation of state veteran policy is an important step towards forming an integrated governance model; however, it requires strengthening functional mechanisms, eliminating duplication of powers, and increasing accountability.

Digitalisation of services, the development of the Unified State Register of Veterans, the expansion of the network of veteran hubs, the formation of a comprehensive rehabilitation system, and the introduction of employment and entrepreneurial support programmes are becoming important elements of modern veteran policy. These institutional instruments constitute the foundation of a new policy model focused on self-sufficiency, economic activity, and the integration of veterans into public life.

It has been demonstrated that the implementation of state veteran policy in Ukraine takes place under conditions of an unprecedented increase in the number of veterans, the scale of their needs, and the depth of war-related trauma, which together generate a complex set of systemic challenges and structural dysfunctions. The most critical issues involve psychological rehabilitation and social reintegration, as the current system lacks sufficient personnel, methodological capacity, and resources to work effectively with large groups of veterans, including combatants, released prisoners of war, and persons with disabilities.

Keywords: veterans, state veteran policy, institutional support, legal regulation, civil society, reintegration, rehabilitation, local self-government bodies.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЕТЕРАНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ.....	6
1.1. Становлення державної ветеранської політики України	6
1.2. Міжнародний досвід реалізації ветеранської політики.....	13
Висновки до 1 розділу.....	33
РОЗДІЛ 2. ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОЇ ВЕТЕРАНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ.....	34
2.1. Аналіз організаційних механізмів реалізації державної ветеранської політики	34
2.2. Нормативно-правові основи державної ветеранської політики.....	46
Висновки до 2 розділу.....	50
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЕТЕРАНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ	52
3.1. Проблеми та виклики реалізації державної ветеранської політики	52
3.2. Стратегічні пріоритети розвитку державної ветеранської політики в Україні.....	71
Висновки до 3 розділу.....	79
ВИСНОВКИ	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	85

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлюється безпрецедентними масштабами людських, соціальних і демографічних втрат, яких зазнала Україна внаслідок збройної агресії російської федерації, що триває з 2014 року та набула повномасштабного характеру з 24 лютого 2022 року. Величезна кількість військовослужбовців, які пройшли через бойові дії, поранення, полон, втрату побратимів, травматичний досвід і довготривале фізичне та психологічне навантаження, потребують системної державної підтримки. За прогнозами, після завершення війни чисельність ветеранів може сягнути 4–5 млн осіб, а разом з членами їхніх родин – близько третини населення країни. За таких умов питання формування та реалізації ефективної державної ветеранської політики набуває стратегічного значення для відновлення соціальної стійкості, розвитку людського капіталу та зміцнення національної безпеки України.

Сфера державної ветеранської політики охоплює широкий спектр питань – від медичної, психологічної та фізичної реабілітації до забезпечення зайнятості, освіти, соціального захисту, доступності послуг, житлових програм, підтримки сімей загиблих, меморіалізації війни та формування державної політики пам'яті. Водночас значна частина інституційних і правових механізмів цієї політики залишається недостатньо розвиненою. Система державного управління стикається з викликами координації між різними суб'єктами владних повноважень, фрагментарністю програм підтримки, обмеженими ресурсами, браком кваліфікованих фахівців, неоднорідністю потреб різних груп ветеранів, а також зростанням обсягу завдань, які необхідно вирішувати у надзвичайно стислі строки.

Особливої ваги набувають такі напрямки, як створення комплексної системи реабілітації, формування безбар'єрного середовища, удосконалення доступу до інформації, розбудова цифрових сервісів, адаптація ветеранів до ринку праці, стандартизація процедур, упровадження інституту фахівця із супроводу ветеранів, розвиток ветеранського підприємництва та меморіальна

політика держави. У цих умовах роль публічного управління полягає у створенні стійкої, науково обґрунтованої, цілісної та інклюзивної моделі державної ветеранської політики, яка забезпечуватиме індивідуальні траєкторії реінтеграції та сприятиме формуванню згуртованого суспільства..

Наукова й практична актуальність теми зростає також у контексті інтеграції України до ЄС та НАТО, де реабілітація військовослужбовців, підтримка ветеранів, запобігання соціальному виключенню, цифровізація сервісів та захист родин загиблих є важливими стандартами політики безпеки й оборони. У зв'язку з цим оцінка сучасного стану державної ветеранської політики та визначення перспектив її розвитку є ключовими завданнями публічного адміністрування в умовах воєнного та післявоєнного періоду.

Сучасні підходи до формування державної ветеранської політики висвітлені у працях українських дослідників та експертів, серед яких: Л. Василенко, Р. Величко-Трифонюк, Д. Гнатковський, Я. Жаліло, Ю. Кіріллова, Л. Лебединець та ін. Попри значну кількість напрацювань, питання держави забезпечити реалізацію комплексної ветеранської політики, координації між державними та місцевими органами влади, взаємодії з громадянським суспільством та впровадження персоналізованих траєкторій реінтеграції залишаються недостатньо дослідженими в системному публічно-управлінському вимірі.

Об'єктом дослідження – державна ветеранська політика України.

Предметом дослідження є сучасний стан та перспективи формування та реалізація державної ветеранської політики в Україні.

Мета і завдання дослідження. Мета даної роботи – комплексний аналіз теоретичних, правових, інституційних та організаційних засад формування й реалізації державної ветеранської політики України.

Для досягнення даної мети були поставлені такі **завдання**:

- розкрити історичні етапи становлення державної ветеранської політики України;
- проаналізувати міжнародний досвід реалізації ветеранської політики

та визначити можливості його адаптації в Україні.

- дослідити організаційні механізми реалізації державної ветеранської політики на національному та місцевому рівнях;
- проаналізувати нормативно-правове забезпечення державної ветеранської політики України.
- визначити ключові проблеми та виклики реалізації державної ветеранської політики в сучасних умовах;
- визначити стратегічні пріоритети розвитку державної ветеранської політики України.

Основні методи дослідження. Методологічну основу магістерської роботи становить комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, що забезпечують всебічне та системне вивчення процесів формування та реалізації державної ветеранської політики в Україні. Застосування системного підходу дає змогу розглядати державну ветеранську політику як складну багаторівневу систему. Порівняльно-правовий метод використано для аналізу зарубіжного досвіду реалізації ветеранської політики, що дозволяє виявити можливості адаптації кращих практик у вітчизняних умовах. Структурно-функціональний метод дав змогу охарактеризувати інституційну архітектуру суб'єктів, відповідальних за реалізацію ветеранської політики. Аналіз нормативно-правових документів забезпечив виявлення сильних і слабких сторін правової бази, прогалин та потреби у її вдосконаленні.

Наукова новизна магістерської роботи полягає у комплексному дослідженні державної ветеранської політики як стратегічного напрямку публічного управління в умовах повномасштабної війни. У роботі систематизовано сучасні підходи до реінтеграції ветеранів, узагальнено міжнародний досвід, виявлено структурні диспропорції в національній системі підтримки ветеранів та запропоновано практичні механізми та пріоритети її вдосконалення.

Структура магістерської роботи. Робота містить вступ, три розділи, що включають шість підрозділів, висновки та список використаних джерел.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЕТЕРАНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ

1.1. Становлення державної ветеранської політики України

Становлення державної ветеранської політики в Україні розпочалося із ухвалення Верховною Радою у 1993 році Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». Цей нормативний акт став базовим документом, що визначив правовий статус ветеранів, окреслив основні гарантії їхнього соціального захисту та заклав підґрунтя для формування належних умов їх життєзабезпечення. Крім того, прийняття Закону започаткувало формування у суспільстві поваги та шанобливого ставлення до ветеранів як окремої соціальної групи, що зробило його ключовим елементом державної ветеранської політики [56]. Так, формування ветеранської політики в Україні розпочалося понад три десятиліття тому. Подальший розвиток цієї сфери зазнав суттєвих змін після внесення парламентом низки поправок і доповнень до чинного законодавства, що значно оновило підходи держави до соціального захисту ветеранів та розширило перелік гарантій, передбачених для цієї категорії громадян до Закону від 24.03.2022 № 2147-IX «Про внесення змін до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»[47], йдеться про законодавчі зміни, які запровадили нові підходи до комплексного перегляду системи соціального захисту ветеранів війни та набули чинності у квітні 2022 року. У статті 1 цього Закону визначено основні засади та мету державної політики у сфері соціального захисту ветеранів війни, членів їхніх сімей, родин загиблих (померлих) ветеранів, а також сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України [9]. Варто зазначити, що підходи, закладені у Законі 1993 року, значною мірою відображали спадщину радянських уявлень та адміністративних практик. На той час українське суспільство ще не мало

власної розвиненої моделі ветеранської політики, тому формування національної системи підтримки ветеранів відбувалося поступово, фактично «по цеглинці». Досвід попередніх поколінь став фундаментом для сучасних підходів до роботи з ветеранами та розвитку української ветеранської політики загалом. При цьому система пільг і гарантій, закладена у перших редакціях Закону, змінювалася лише частково: правки здебільшого мали точковий характер і не враховували реальних потреб ветеранів. Показовим є те, що з моменту ухвалення Закону до нього було внесено понад сто змін і поправок.

Починаючи з 2014 року, Україна перебуває у стані збройного конфлікту, спричиненого військовою агресією російської федерації. Цей конфлікт є найбільшим у Європі після завершення Другої світової війни і суттєво вплинув на формування нових підходів до державної політики щодо ветеранів [66, с. 504]. Відтак, одним із ключових завдань, що постає сьогодні перед українською державою, є оновлення та актуалізація ветеранської політики відповідно до сучасних потреб ветеранів. Питання формування, перегляду та удосконалення державної політики у цій сфері постійно перебуває в центрі уваги як українських, так і міжнародних науковців, дослідників, політичних діячів та неурядових організацій. Вони активно аналізують наявні підходи, ведуть дискусії та пропонують власні моделі й бачення щодо подальшого розвитку державної ветеранської політики.

О.О. Кондратенко [23] у своїх наукових роботах запропонував низку рекомендацій щодо вдосконалення системи соціального захисту ветеранів та членів їхніх сімей. Водночас Є.П. Гордієнко [10], спираючись на аналіз досвіду іноземних держав, наголошує на необхідності розбудови в Україні сучасної системи соціальної підтримки ветеранів із використанням ефективних механізмів реалізації ветеранської політики, притаманних розвиненим країнам. На думку автора, практика роботи з громадянами, налагодження якісної комунікації, забезпечення поінформованості ветеранів про чинні програми підтримки, а також механізми їх адаптації та реабілітації повинні стати ключовими орієнтирами у вдосконаленні підходів до

формування сучасної української системи соціальної підтримки ветеранів.

Водночас я повністю поділяю позицію Т.В. Семигіної та О.Ю. Столярик [66], які наголошують, що передусім необхідно сформувати цілісне бачення системи державної соціальної підтримки як з боку самих ветеранів, так і з урахуванням можливостей надавачів послуг. Дослідниці підкреслюють важливість реформування існуючої ветеранської політики та наголошують, що нова модель підтримки має формуватися на основі реального ветеранського досвіду та за активної участі ветеранської спільноти у процесах ухвалення рішень, що стосуються їх добробуту й соціального забезпечення [66]. Значний внесок у формування спільного бачення та покращення державної політики щодо захисту й підтримки ветеранів та їхніх родин роблять також неурядові організації. Серед них – Український ветеранський фонд Міністерства у справах ветеранів України, ГО «Юридична сотня», Veteran Hub, правозахисний центр «Принцип», ГО «Простір можливостей» та інші, які щоденно здійснюють практичну діяльність, спрямовану на допомогу ветеранам російсько-української війни.

В українському законодавстві існує значне термінологічне розмаїття щодо визначення та трактування поняття «ветеран», що ускладнює формування цілісного образу ветерана в суспільній свідомості. Аналіз категорій і визначень, наведених у Законі України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», свідчить, що не кожна особа, яка віднесена до категорії ветеранів, брала участь у захисті держави чи проходила військову службу. Чинне законодавство включає до цієї групи не лише громадян, які безпосередньо виконували завдання із захисту Батьківщини або служили у відповідних силових структурах, а й осіб, які не брали участі у бойових діях і не проходили службу у Збройних Силах.

Крім того, Закон визначає, що члени сімей загиблих або померлих військовослужбовців (учасників бойових дій) також мають право на отримання відповідного статусу та розглядаються як окрема ветеранська категорія. Це суттєво розширює розуміння кола осіб, на яких поширюється

державна ветеранська політика [4]. У законодавстві також передбачено окремі статуси для осіб, які безпосередньо не брали участі у бойових діях, зокрема для цивільного населення, що постраждало внаслідок надзвичайних ситуацій, пов'язаних із періодом війни.

Відтак, трактування положень Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [56] Таке широке трактування норм Закону створює додаткову плутанину у розумінні того, хто саме належить до категорії «ветеранів війни». У межах чинного правового поля неможливо отримати однозначне й чітке визначення поняття «ветеран», оскільки саме формулювання Закону охоплює різноманітні групи осіб. Логічним і загальноприйнятим є твердження, що ветеранами війни мають вважатися особи, які брали участь у захисті Батьківщини або у бойових діях на території інших держав, що відповідає положенням статті 4 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [56].

Як зазначено у Білій книзі «Аналізу системи державної підтримки ветеранів та їх сімей», підготовленій громадською організацією «Юридична Сотня» у 2018 році, наявні в Україні категорії ветеранів війни можна умовно поділити на кілька груп. Така класифікація дає можливість систематизувати різноманітні підходи законодавства та зрозуміти, які саме групи населення охоплює чинна система державної підтримки [4]:

першу групу становлять безпосередні ветерани війни – учасники бойових дій, учасники війни та особи з інвалідністю внаслідок війни відповідно до ст. 4 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». Це особи, які брали участь у бойових діях та здійснювали захист інтересів і безпеки держави в умовах військової агресії російської федерації проти України;

друга група включає громадян, які мають право на відповідний правовий статус і отримують державну підтримку внаслідок надзвичайного стану чи ситуацій, спричинених бойовими діями. До цієї категорії належать члени сімей загиблих військовослужбовців, особи з інвалідністю внаслідок ліквідації

наслідків Чорнобильської катастрофи, постраждалі учасники Революції Гідності, а також інші особи, діяльність яких була спрямована на забезпечення обороноздатності країни, зокрема волонтери. Правовий статус і види соціальної підтримки цих груп також визначає Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»;

до третьої групи належать інші категорії осіб, визначені законодавством, зокрема ветерани військової служби – військовослужбовці, які мають стаж служби понад 25 років. Питання їх правового статусу та соціального захисту врегульовано Законом України «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист» [57; 53; 52].

Стаття 6 Закону визначає чіткий перелік осіб, які належать до категорії учасників бойових дій. У цій нормі законодавець виокремив понад двадцять окремих категорій, що деталізує коло осіб, яким надається відповідний статус і гарантується державна підтримка [56].

Стаття 7 Закону містить вичерпний перелік обставин, за наявності яких громадянин може отримати статус особи з інвалідністю внаслідок війни. До цієї категорії передусім належать особи, що безпосередньо брали участь у бойових діях або проходили військову службу під час їх ведення і зазнали поранень, контузій, каліцтв чи інших ушкоджень, які спричинили встановлення інвалідності [4]. Аналіз положень цієї статті свідчить, що до осіб з інвалідністю внаслідок війни законодавець також відносить учасників Революції Гідності та ліквідаторів наслідків Чорнобильської катастрофи. Таким чином, як уже зазначалося, спостерігається прирівняння до категорії ветеранів війни осіб, які фактично не брали участі у війні чи безпосередніх бойових діях.

Крім того, у Законі України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» визначено ще одну групу осіб, які належать до ветеранської категорії, – це громадяни, що мають особливі заслуги перед Батьківщиною, відповідно до статті 11 Закону [56]. До цієї категорії у межах

українського правового поля належать як Герої Небесної Сотні, так і Герої Соціалістичної Праці, які отримали свій статус ще в період Другої світової війни. Таким чином, аналіз чинного законодавства знову демонструє застосування ветеранських статусів до громадян, які не брали участі у бойових діях і не виконували обов'язків військової служби, що додатково ускладнює формування однозначного розуміння поняття «ветеран» у сучасній українській правовій та соціальній системі [4]. У результаті чинне трактування понять «учасник війни» та «ветеран» охоплює не лише військовослужбовців, а й цивільних осіб, які навчалися чи працювали в період Другої світової війни, тобто фактично просто проживали у воєнний час. Не ставлячи під сумнів значення їхнього внеску у зміцнення обороноздатності держави в той період, слід наголосити, що подібні розбіжності у правовому полі створюють суттєві суперечності та ускладнюють розуміння механізму набуття ветеранського статусу іншими категоріями громадян. Це, своєю чергою, спричиняє нечіткість у самому визначенні поняття «ветеран».

На необхідності оновлення й упорядкування законодавства у цій сфері наголошує і голова підкомітету з питань соціального захисту прав ветеранів Комітету Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів Анатолій Остапенко. На його думку, статус учасника бойових дій має застосовуватися виключно в Законі про військовослужбовців, тоді як статус «ветерана» повинен бути чітко виокремлений і стосуватися лише осіб, які дійсно належать до цієї категорії. Уже сьогодні виникає потреба в чіткому визначенні того, хто саме, якими інструментами та за рахунок яких ресурсів має забезпечувати підтримку ветеранів та членів їхніх сімей [42].

Відтак, після початку військової агресії російської федерації проти України виникла нагальна необхідність перегляду чинних порядків і нормативів, аби забезпечити гідний рівень підтримки військовослужбовців, які у 2014 році стали на захист державності, суверенітету, територіальної цілісності та незалежності України. Беззаперечно, після повномасштабного вторгнення у лютому 2022 року ветеранська політика зазнала суттєвих змін і

трансформацій, оскільки різко зросла кількість осіб, які отримали право на набуття статусу ветерана. Значна частина демобілізованих військовослужбовців уже повернулася або намагається повернутися до цивільного життя, тоді як інша частина знову вступила на службу та продовжує виконувати завдання із захисту безпеки й інтересів Української держави.

Суттєвою особливістю сучасної ветеранської політики є подвійна природа правових статусів Захисників, що обов'язково має враховуватися при формуванні державних рішень. Невирішені проблеми військовослужбовців безпосередньо впливають на їхнє життя після демобілізації, а труднощі, з якими стикаються ветерани, можуть ускладнювати проходження служби тими, хто продовжує захищати країну.

Водночас повномасштабне вторгнення російської федерації після 24 лютого 2022 року загострило й без того актуальні проблеми системи соціальної підтримки ветеранів. Зокрема, виявилася декларативність частини пільг і гарантій та їхня невідповідність реальним потребам. Значна частина пропонованих пільг таких як першочергове зубопротезування, встановлення квартирному телефону чи першочергове обслуговування не є затребуваними й фактично не задовольняє потреби сучасних ветеранів, що вимагає кардинального оновлення підходів до державної ветеранської політики [9]. Як наслідок, у сучасному українському суспільстві підтримка військовослужбовців та ветеранів війни здебільшого зводиться до надання соціальних послуг, пільг і гарантій. Їх забезпечення покладається на органи виконавчої влади, діяльність яких регламентується значною кількістю 156 підзаконних нормативно-правових актів, що ускладнює систему та робить її громіздкою й фрагментованою [4].

Фактично лише тепер, на четвертому році повномасштабного вторгнення, можна спостерігати реальні трансформації та перехід від радянської моделі соціального забезпечення до системи адресної соціальної підтримки військовослужбовців і ветеранів війни. Державна політика у сфері

соціального захисту ветеранів перебуває у стані активного перегляду й вимагає оновлення та осучаснення. В умовах післявоєнного відновлення України на стратегічному рівні необхідно впроваджувати комплексні рішення, спрямовані на вдосконалення системи державної підтримки ветеранів, усунення бюрократичних та неузгоджених процедур під час отримання гарантованих пільг і послуг, а також на формування суспільної поваги до внеску ветеранів у перемогу.

Сучасна система має ґрунтуватися на новій філософії соціальної підтримки, у центрі якої – створення умов для успішного повернення ветеранів до мирного життя, їхньої повної реінтеграції та можливості реалізувати власні здібності, досвід і потенціал, включно з військовим. Це дозволить сформувати ефективну, стійку та гідну систему підтримки тих, хто захищав Україну [69].

З огляду на виклики сьогодення надзвичайно актуальним є оновлення сучасної ветеранської політики, перегляд чинного Закону та конкретизація самого поняття «ветеран». Необхідною є також поетапна реалізація засад ветеранської політики як на державному, так і на місцевому рівнях, що передбачає переосмислення та переформатування системи державної й недержавної підтримки ветеранського середовища. Поряд із цим важливим завданням є пошук нових форм і можливостей для підтримки сучасних ветеранів, адже сучасна ветеранська політика має забезпечити кожному військовослужбовцю гідне, безпечне та стабільне майбутнє.

1.2. Міжнародний досвід реалізації ветеранської політики

Ветеранська політика є надзвичайно складною та багатовимірною сферою державного управління, оскільки охоплює широкий спектр завдань – від медичного забезпечення та соціального захисту до підтримки працевлаштування й реінтеграції у цивільне життя. Ефективне функціонування цих елементів потребує їх гармонійного поєднання в єдину, узгоджену систему, що вимагає високого рівня професійної компетентності

від законодавців, урядовців та відповідальних органів виконавчої влади. Особливістю процесу формування ветеранської політики є те, що питання, які вона охоплює, традиційно належать до різних міністерств, служб та агентств, діяльність яких необхідно координувати в інтересах ветеранів. Крім того, специфіка цієї політики має бути органічно інтегрована в ширшу систему соціальної політики держави, що створює додаткові управлінські виклики. Врахування унікального досвіду ветеранів та його впливу на формування їхніх соціальних потреб не завжди є очевидним, тому країни світу реалізують такі політики по-різному.

У міжнародній практиці існують різні підходи до організації системи соціальної підтримки ветеранів. Одні держави спираються переважно на розвинені інститути загального добробуту (welfare state), інтегруючи підтримку ветеранів у єдину систему соціального захисту населення. Інші, навпаки, вибудовують автономну модель ветеранської політики, що функціонує окремо від загальної соціальної сфери. Відмінності між національними моделями зумовлюються низкою чинників: особливостями законодавства, історично сформованою політичною системою, участю держав у збройних конфліктах, а також специфікою інституційного середовища. Значною мірою варіюється й саме визначення поняття «ветеран», від якого залежить широта цільової групи державної політики.

Україна сьогодні перебуває на етапі активного переосмислення та формування сучасної ветеранської політики. Необхідність її оновлення неодноразово наголошувалася представниками політичного керівництва держави, а громадський сектор уже презентував власні концептуальні напрацювання. У центрі національної дискусії перебувають питання місця соціального захисту ветеранів у загальній архітектурі соціальної політики та визначення оптимальних форм і масштабів соціальних гарантій, грошових виплат і послуг, що мають надаватися ветеранам. З огляду на ці потреби метою дослідження є аналіз підходів різних країн до підтримки ветеранів та виявлення варіативності моделей ветеранської політики, які можуть бути

релевантними для України [16].

Досвід Великої Британії ґрунтовно проаналізовано в аналітичній довідці Українського ветераського фонду «Державна політика підтримки ветеранів: досвід Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії». У документі системно представлено ключові елементи британської моделі, включно з організаційними механізмами підтримки, інституційним середовищем, роллю державних і недержавних акторів, а також підходами до реінтеграції та соціального забезпечення ветеранів. Ця аналітика дозволяє комплексно оцінити, яким чином Велика Британія вибудовує політику у сфері підтримки ветеранів, та які інструменти можуть бути релевантними для адаптації в Україні [1; 67].

Аналогічним чином Український ветеранський фонд проаналізував досвід Республіки Хорватія у сфері підтримки ветеранського підприємництва, представлений в аналітичному огляді «Інструменти та практики державної підтримки ветеранського бізнесу в Республіці Хорватія»

У межах цього дослідження було обрано п'ять країн, чий досвід запровадження соціальної підтримки ветеранів становить інтерес з огляду на різноманітність їх соціально-політичних контекстів та моделей державної політики. Хорватія представляє групу постсоціалістичних держав із високою часткою ветеранів серед населення, що робить їхній досвід особливо релевантним для України. У Хорватії, зокрема, внаслідок війни за незалежність 1991–1995 років через бойові дії пройшла значна частина дорослого чоловічого населення. Важливим є й те, що Україна вже розпочала співпрацю з Хорватією у сфері обміну досвідом щодо соціальної підтримки ветеранів: Міністерство у справах ветеранів України отримало від Міністерства у справах хорватських захисників перекладені українською мовою нормативно-правові акти, що регулюють хорватську ветеранську політику та систему соціальних гарантій.

Ізраїль було включено до дослідження як країну з унікальним досвідом формування системи підтримки ветеранів у контексті постійної участі армії та

цільової групи у військових діях. Натомість Велика Британія та Данія демонструють приклади стабільних, інституційно розвинених моделей підтримки ветеранів у країнах–членах НАТО.

Для кожної з обраних країн аналіз здійснювався за такими ключовими параметрами: законодавче визначення статусу ветерана та норм, що регулюють його права; інституційний механізм планування та реалізації політики підтримки (державні органи, фонди, асоціації, кооперативи, громадські організації); масштаби державних витрат на забезпечення ветеранів; інструменти соціальної підтримки самих ветеранів та членів їхніх сімей.

Історично Хорватія у XX столітті брала участь у низці великих військових конфліктів, зокрема у Першій та Другій світових війнах. Законодавче оформлення системи гарантій для ветеранів Хорватія розпочала у 1994 році, із подальшим внесенням суттєвих змін до нормативної бази у 1996, 2001 та 2004 роках, що дозволило поступово сформувати цілісну правову основу для реалізації державної ветеранської політики [91].

До 2004 року Закон про права хорватських учасників Вітчизняної війни та членів їхніх сімей передбачав для цієї категорії населення 37 видів матеріальних пільг. Найважливішими серед них були пенсійне забезпечення, компенсації у зв'язку з інвалідністю, оплата медичних послуг, пріоритет при отриманні житла, допомога на дітей, виплати по безробіттю, фінансова підтримка у працевлаштуванні, податкові знижки, стипендії та гарантовані умови вступу до закладів вищої освіти, а також низка інших соціальних гарантій. Порівняльне дослідження країн Європейського Союзу, а також США, Ізраїлю та Німеччини засвідчило, що Хорватія займала провідне місце за обсягом і якістю державних пільг, наданих ветеранам [91]. Після ухвалення Закону 2004 року до нього неодноразово вносилися зміни та доповнення. Зокрема, корективи були прийняті у 2005 році, двічі – у 2007 році, двічі – у 2009 році, а також у 2010, 2011 та 2012 роках. У 2013 році зміни до законодавства ухвалювалися тричі, у 2014 році – один раз. Важливим етапом

стало ухвалення у 2017 році нового Закону, який істотно розширив обсяг прав та матеріальних гарантій для ветеранів.

Закон 2017 року повторно відкрив можливість реєструватися як учасник війни (ця процедура була недоступною після 2009 року), знизив пенсійний вік для ветеранів, розширив права членів їхніх сімей на успадкування пенсій, запровадив механізм обов'язкового державного фінансування ветеранських об'єднань, а також передбачив цілу низку додаткових соціальних пільг [88]. Серед нововведених положень було розширено доступ ветеранів до медичних послуг, запроваджено спеціальну компенсацію у разі безробіття, а також встановлено пріоритетне право при працевлаштуванні на державну службу. Від моменту набуття чинності законом у листопаді 2017 року до лютого 2018 року було подано 3 955 заяв на отримання статусу ветерана з інвалідністю. Станом на 2021 рік, від часу ухвалення закону додатково отримали статус ветерана ще 7 075 осіб [94].

Водночас, з метою запобігання зловживанням та неправомірному наданню статусів, уряд Хорватії запровадив доволі складну та багаторівневу процедуру для претендентів на отримання допомоги у зв'язку з інвалідністю. Ця процедура стосується всіх осіб з інвалідністю, а не лише ветеранів, і передбачає проходження кількох етапів перевірки. Заявник спершу має пройти медичну експертизу в уповноваженому закладі охорони здоров'я, після чого – спеціальну комісію експертів в Інституті експертизи та професійної реабілітації. Саме цей орган відповідає за оцінку кандидатів, які претендують на статус інваліда першого або другого ступеня.

Після завершення експертного розгляду матеріали передаються до Експертної ради, яка оцінює висновки та готує рекомендації. Далі справа переходить до Ради вищих експертів, що здійснює фінальний перегляд документів. Лише після проходження цих етапів матеріали повертаються до державної адміністрації, яка, відповідно до отриманих висновків, ухвалює рішення про надання або відмову в наданні статусу хорватського інваліда війни [100].

У 2018 році Європейська комісія у своєму щорічному звіті висловила критику на адресу хорватського закону про ветеранів Вітчизняної війни, зазначивши, що ухвалені положення призвели до підвищення пенсійних виплат та розширення переліку соціальних пільг для колишніх учасників бойових дій. Така критика була пов'язана із занепокоєнням щодо потенційного фіскального навантаження на державний бюджет і необхідності забезпечення більш збалансованої соціальної політики [92].

Критика Європейської комісії, зокрема, стосувалася того, що, попри суттєве розширення пільг і підвищення рівня матеріального забезпечення, хорватська влада не продемонструвала достатньої ефективності у вирішенні проблеми працевлаштування ветеранів. Комісія наголосила, що збільшення обсягів соціальних виплат має супроводжуватися системними заходами із забезпечення економічної активності та соціальної реінтеграції ветеранів.

Питання ветеранських прав у Хорватії регулюється не лише основним Законом про ветеранів та членів їхніх сімей, а й широким комплексом нормативно-правових актів, ухвалених у різні періоди. Повний перелік відповідних документів доступний на сайті Міністерства хорватських ветеранів (МХВ). Серед ключових законів, що визначають правовий статус ветеранів та членів їхніх родин, варто виокремити:

Закон про захист військових та цивільних інвалідів;

Закон про цивільних жертв Вітчизняної війни;

Закон про осіб, зниклих безвісти під час Вітчизняної війни;

Закон про Фонд хорватських ветеранів Вітчизняної війни та членів їхніх сімей.

Окремо діють важливі програмні документи, спрямовані на забезпечення цілісної системи підтримки:

Національна програма психосоціальної та медичної допомоги учасникам і постраждалим унаслідок Вітчизняної війни, Другої світової війни та ветеранам миротворчих місій;

Програма професійної підготовки та працевлаштування хорватських

ветеранів і членів їхніх сімей на 2021–2023 роки.

Попри значні бюджетні видатки – лише у 2018 році держава спрямувала 174 мільйони євро на підтримку колишніх військових – ветерани продовжували зіштовхуватися з труднощами у доступі до психосоціальної допомоги, особливо ті, хто потребував лікування посттравматичного стресового розладу. Це засвідчило дисбаланс між фінансовими інвестиціями та реальним доступом до послуг, критично важливих для повноцінної реінтеграції ветеранів [92].

У Хорватії функціонує Фонд хорватських ветеранів, створений відповідно до Закону 2018 року про Фонд хорватських ветеранів Вітчизняної війни та членів їхніх сімей. Фонд має статус відкритого інвестиційного фонду без окремої юридичної особи, а його управління здійснює компанія, що керує відкритими інвестиційними фондами з публічною офертою. Головою правління є Міністр у справах ветеранів, а загалом управління здійснює дев'ять членів, призначених Урядом Хорватії.

Важливим елементом хорватської системи є Реєстр ветеранів, який почали формувати ще під час війни, включаючи загиблих, полонених та зниклих безвісти. Сьогодні Реєстр є ключовим інструментом реалізації державної ветеранської політики, а його ведення забезпечують Міністерство оборони та Міністерство внутрішніх справ. Для внесення до Реєстру veteran необхідно подати відповідний пакет документів до уповноваженого міністерства [107].

Система ветеранської політики Хорватії сформувалась після Вітчизняної війни 1991–1995 років та охоплює комплекс правових, інституційних і соціальних механізмів підтримки близько 450 тисяч осіб. Центральним елементом є Закон про хорватських ветеранів, який з 1994 року багаторазово оновлювався й у 2017 році отримав нову редакцію із розширенням прав, відновленням можливості реєстрації статусу ветерана, зниженням пенсійного віку, збільшенням соціальних гарантій та фінансуванням ветеранських організацій.

Функціонування політики забезпечує Міністерство у справах хорватських ветеранів, якому передано більшість повноважень щодо надання статусу, соціальної підтримки, медичної допомоги, житла та працевлаштування [104]. В окремі періоди частина функцій переходила між міністерствами праці, соціальної політики або охорони здоров'я, однак з 2011–2020 років компетенції були централізовані в Мінветеранів. Воно також відповідає за пошук зниклих безвісти, ідентифікацію решток, меморіальні місця, освітні програми і координацію з іншими міністерствами.

У Хорватії діють ветеранські центри – спеціалізовані установи комплексної реабілітації та соціальної адаптації, що поєднують медичні, психологічні, освітні та спортивні послуги [97; 103]. Центри створюються Міністерством ветеранів, працюють як резиденційні й денні установи, а після семирічного періоду передаються у відання місцевих органів влади. Чотири найбільші центри збудовані за підтримки фондів ЄС.

Важливу роль відіграють і ветеранські громадські організації, серед яких найбільші – UDVDR та HVIDR-a [91]. Вони активно залучені до консультацій з урядом, мають розгалужену мережу регіональних структур та беруть участь у формуванні державної політики. У країні діє понад 700 НУО, для яких Мінветеранів веде реєстр і надає фінансову підтримку.

У цілому хорватська модель ветеранської політики поєднує широкий спектр соціальних гарантій, інституційну централізацію, активну участь громадських організацій та значні бюджетні й європейські ресурси, роблячи її однією з найрозвиненіших у Європі.

Основним органом, відповідальним за формування та реалізацію політики щодо ветеранів в Ізраїлі, є Міністерство оборони. Розподіл повноважень усередині відомства залежить від статусу ветерана: звільнений військовослужбовець, звільнений військовослужбовець з інвалідністю або резервіст. Кожна з цих категорій перебуває у віданні окремих підрозділів Міністерства оборони, що забезпечує адресність та спеціалізацію підтримки. У випадках поранення чи загибелі військовослужбовця питанням соціального

захисту та допомоги родині опікується спеціальний підрозділ Сил Оборони Ізраїлю – Управління по роботі з постраждалими військовослужбовцями та членами їхніх сімей (IDF Casualties Department), яке забезпечує супровід сімей, координацію надання допомоги та оформлення всіх необхідних прав і виплат [96].

У структурі Міністерства оборони Ізраїлю, яка відповідає за питання цивільного життя військовослужбовців після служби, функціонують чотири ключові елементи, три з яких безпосередньо або опосередковано пов'язані з політикою щодо ветеранів: Фонд і підрозділ для звільнених солдатів, а також Відділ у справах сімей і вшанування пам'яті. Четвертий елемент – Відділ оборони і суспільства – забезпечує рекрутинг до Збройних сил, роботу з молоддю та промоцію служби в армії.

Фонд і підрозділ для звільнених солдатів є національним органом, який відповідає за надання підтримки, пільг і послуг військовослужбовцям після звільнення зі служби у ЦАХАЛ, а також громадянам, які проходили державну службу. Його діяльність спрямована на забезпечення плавного переходу до цивільного життя, а запропоновані програми доступні протягом п'яти років після завершення служби. Право на допомогу визначається згідно із Законом про інтеграцію звільнених солдатів 1994 року, який трактує «звільненого солдата» як особу, що виконала не менше ніж дванадцять місяців служби (за певними винятками) та проходила службу в Силах оборони Ізраїлю, прикордонній поліції, поліції або пенітенціарній службі. Також статус надається громадянам, які виконували національну службу у визнаних державою установах, зокрема представникам груп, для яких релігійні переконання унеможливають проходження стандартної військової служби [93].

У структурі Міністерства оборони Ізраїлю питаннями цивільного життя військовослужбовців після завершення служби опікується кілька підрозділів, три з яких безпосередньо або опосередковано відповідають за різні аспекти ветеранської політики. До них належать Фонд і підрозділ підтримки

звільнених солдатів, Відділ реабілітації та Департамент у справах сімей і вшанування пам'яті. Окремо функціонує Відділ оборони і суспільства, який забезпечує роботу з молоддю та рекрутинг до Сил оборони Ізраїлю.

Відділ реабілітації Міністерства оборони є уповноваженим державним органом, що забезпечує підтримку ветеранів, поранених під час служби в армії чи інших структурах національної безпеки. Його місія полягає у сприянні успішній реінтеграції поранених військовослужбовців у цивільне життя шляхом надання комплексних соціальних, медичних, реабілітаційних та матеріальних послуг.

Департамент у справах сімей і вшанування пам'яті відповідає за підтримку родин загиблих військовослужбовців та за збереження пам'яті про тих, хто загинув під час виконання обов'язків. Його діяльність здійснюється відповідно до Закону про компенсацію та реабілітацію (1950) та Закону про військові кладовища (1950). Підходи роботи Департаменту ґрунтуються на сформульованому Давидом Бен-Гуріоном принципі, за яким турбота про родини загиблих є невід'ємною частиною системи національної безпеки.

Політика Ізраїлю щодо військовослужбовців визначається особливостями державної системи оборони. У країні відсутнє окреме поняття «ветерана» у традиційному розумінні цього терміна, прийнятому в інших державах. Найближчим за змістом є статус звільненого військовослужбовця, включно з тими, хто має інвалідність або звільнений від служби у резерві. Такий підхід зумовлений тим, що велика частина громадян продовжує перебувати в активному резерві навіть після завершення строкової служби, тому логічним є розміщення всіх функцій підтримки всередині Міністерства оборони.

Інструменти політики відображають соціальні та релігійні особливості країни. Зокрема, Ізраїль надає підтримку сім'ям загиблих, яка може включати витрати на проведення релігійних обрядів, таких як бар-міцва, навіть якщо члени родини проживають за межами країни – інструмент, який фактично не має аналогів у більшості інших держав.

У Великобританії підтримка ветеранів розглядається як сфера відповідальності всього уряду. У складі Кабінету міністрів діє спеціальна посада – Minister of State for Veterans' Affairs, який є повноправним членом Кабінету та координує всі питання, пов'язані з ветеранською політикою. Оскільки Кабінет формують найвищі посадові особи уряду, серед яких державні секретарі всіх департаментів та окремі міністри, ветеранська проблематика автоматично інтегрована у міжвідомчу політику. Члени Кабінету проводять щотижневі засідання, під час яких розглядають ключові питання державної політики, включно з рішеннями, що стосуються підтримки ветеранів [95].

У жовтні 2019 року у Великобританії було створено Управління у справах ветеранів, яке очолює Міністр у справах ветеранів (Minister of State for Veterans' Affairs). Це управління виконує низку ключових функцій, серед яких – представництво та захист інтересів ветеранів на рівні уряду, а також координація діяльності всіх міністерств і відомств, залучених до формування та реалізації політики підтримки ветеранів і членів їхніх родин. Участь Міністра у справах ветеранів у засіданнях Кабінету гарантує, що питання ветеранської політики розглядаються на найвищому державному рівні та інтегруються в інші напрями урядової діяльності. Такий підхід зумовлений тим, що, попри військовий досвід, ветерани після завершення служби повертаються до статусу цивільних осіб і потребують комплексної цивільної підтримки, а також відіграють важливу роль у житті суспільства.

Управління у справах ветеранів співпрацює з децентралізованими адміністраціями Шотландії, Уельсу та Північної Ірландії, з місцевими органами влади, благодійними організаціями та приватним сектором, формуючи системний підхід до надання допомоги ветеранам у будь-який момент, коли вони її потребують. Паралельно з цим у структурі Міністерства оборони функціонує посада Parliamentary Under Secretary of State (Minister for Defence People, Veterans and Service Families), яка є нижчою за рангом порівняно з Minister of State, однак охоплює широкий спектр питань,

пов'язаних із політикою щодо військовослужбовців та ветеранів.

Цей урядовець відповідає за умови служби, включно із зарплатами, пенсійними виплатами, системою навчання та надбавками; за роботу з сім'ями військових, забезпечення житлом, кадрові питання цивільного персоналу, політику щодо резервістів і кадетів, рекрутинг та утримання особового складу. До його повноважень належать також питання здоров'я і добробуту військових, політика рівності, інклюзії та різноманіття, заходи запобігання домашньому насильству, реагування на історичні запити та розслідування, розгляд скарг, функціонування системи службового правосуддя, організація перехідного періоду з військової служби до цивільного життя, управління виконанням Пакту про збройні сили, діяльність Veterans UK та реалізація схем урядового визнання. Завдяки цьому у Великобританії сформовано багаторівневу, функціонально інтегровану систему державної політики щодо ветеранів та їхніх родин [99].

Основним органом, відповідальним за реалізацію прав ветеранів у Великобританії, є Міністерство оборони, яке очолює Secretary of State for Defence. Більшість функцій щодо ветеранів у межах відомства виконує агентство Veterans UK, до повноважень якого належить адміністрування військових пенсій, виплат і компенсацій за поранення, надання соціальної підтримки, оформлення медалей та забезпечення супроводу під час переходу військовослужбовців до цивільного життя. Останній напрям включає діяльність нової Служби перехідного періоду в оборонній сфері, партнерські програми кар'єрного переходу та підтримку сімей загиблих за схемою «Фіолетовий пакет». Якщо ветеранам необхідні послуги у сфері охорони здоров'я чи соціального забезпечення, вони отримують їх через відповідні цивільні служби, зокрема Національну службу охорони здоров'я (NHS).

У структурі Veterans UK діє Defence Transition Services (DTS), що спеціалізується на супроводі ветеранів у питаннях психічного та фізичного здоров'я, подолання залежностей, працевлаштування та професійного навчання, забезпечення житлом, фінансового консультування, підтримки

сімей та дітей, а також взаємодії з допоміжними службами. DTS тісно співпрацює зі Службою соціального забезпечення ветеранів (Veterans Welfare Service), яка забезпечує індивідуальний супровід ветеранів, членів їхніх сімей та утриманців через мережу соціальних менеджерів у Великобританії та Республіці Ірландія. Служба взаємодіє з родами військ, місцевими органами влади, благодійними фондами та ветеранськими комітетами, надаючи консультації щодо завершення служби, втрати, зміни стану здоров'я, фінансової стабільності або забезпечення житлом.

Ключовим нормативним документом, що формує політику держави у цій сфері, є Пакт Збройних Сил (Armed Forces Covenant), законодавчо закріплений у Законі про Збройні Сили 2011 року. Пакт базується на принципах недопущення дискримінації та надання особливих гарантій військовослужбовцям, ветеранам та їхнім сім'ям, особливо тим, хто зазнав поранень або втратив близьких. Шотландський уряд деталізував ці принципи в документі «Renewing Our Commitments», що сприяло підвищенню обізнаності у державному секторі про необхідність окремих підходів до ветеранської спільноти. Закон про Збройні Сили 2021 року запровадив юридичний обов'язок для органів влади – зокрема NHS та місцевих рад – враховувати принципи Пакту під час виконання своїх функцій.

Значним досягненням цієї політики є створення Трастового фонду Пакту про Збройні Сили (The Armed Forces Covenant Fund Trust), який управляє щорічним бюджетом у 10 млн фунтів стерлінгів для фінансування грантових програм, спрямованих на підтримку ветеранської громади. Поряд із державними структурами у Великобританії функціонує розгалужена мережа громадських організацій та благодійних фондів, що надають психологічну, реабілітаційну, медичну, соціальну та іншу підтримку ветеранам. У випадках, коли держава не може оперативно забезпечити необхідні послуги, їх надання беруть на себе неурядові організації.

Для ветеранів та членів їхніх сімей базовою точкою доступу до всієї системи послуг є Veterans' Gateway – національний портал та консорціум

організацій, який забезпечує інформаційну та практичну підтримку в питаннях житла, працевлаштування, фінансів, самостійного життя, психічного здоров'я, соціальної інтеграції та фізичної реабілітації. Його діяльність фінансується за рахунок Пакту Збройних Сил та підтримується NHS, урядом Великобританії та Міністерством оборони. Veterans' Gateway об'єднує державні, неурядові та військові структури, що дає можливість ветеранам отримати повний спектр послуг незалежно від місця проживання та конкретного запита.

Ще одним важливим елементом є Конфедерація благодійних організацій Cobseo, яка забезпечує єдиний канал взаємодії між ветеранськими організаціями, урядом, королівським домом, приватним сектором та іншими членами спільноти Збройних Сил. Значну увагу британська політика приділяє і процесу переходу військовослужбовців до цивільного життя: система перехідної підтримки покликана мінімізувати ризики та забезпечити можливість подальшого працевлаштування, соціальної адаптації й економічної самостійності. Усе це формує комплексну, багаторівневу модель підтримки ветеранів, що поєднує урядові інституції, місцеві адміністрації, громадський сектор і благодійні організації.

Данський уряд визначає ветерана як особу, яка брала участь щонайменше в одній міжнародній військовій місії та була офіційно направлена на неї урядом Данії [102]. Багато громадян Данії брали участь у бойових діях як добровольці або як військовослужбовці інших держав, однак ставлення до таких осіб залежало від конкретних обставин їхньої участі. Формальний статус ветерана надається лише тим, хто був офіційно направлений на виконання бойових чи інших службових завдань за рішенням уряду Данії.

У Данії державна політика щодо ветеранів реалізується через Міністерство оборони, у структурі якого функціонує Центр ветеранів – ключова інституція, відповідальна за соціальну, психологічну й реабілітаційну підтримку колишніх військовослужбовців та їхніх сімей. Центр було створено у 2011 році відповідно до політики щодо ветеранів, ухваленої в 2010 році, і

його основною ідеєю стало формування єдиної точки входу (single point of entry) для отримання будь-якої допомоги, замість звернення до численних установ, які раніше надавали підтримку фрагментарно.

Організаційно Центр складається з чотирьох департаментів: Департаменту військової психології, Департаменту консультування та реабілітації, Центру знання та адміністративного підрозділу. Особливої уваги заслуговує Центр знання – підрозділ, що відповідає за проведення досліджень, накопичення й систематизацію даних щодо потреб ветеранів і розробку рекомендацій для вдосконалення ветеранської політики та сервісів підтримки військовослужбовців і їхніх родин.

Центр ветеранів об'єднав як послуги, що існували ще до його створення (психологічна допомога, консультації щодо працевлаштування та навчання, підтримка соціальних працівників), так і нові інструменти, включно з цілодобовою гарячою лінією, яка щороку приймає близько 700 звернень, та запуском Центру знання. Соціальні працівники, психологи та консультанти з питань кар'єри, сімейних відносин і навчання працюють безпосередньо в Центрі, забезпечуючи комплексність підтримки.

Центр ветеранів виконує низку ключових зобов'язань: консультує ветеранів про наявні програми підтримки Міністерства оборони й муніципалітетів, забезпечує холістичну (цілісну) підтримку ветеранів із соціально-психологічними труднощами та допомагає у взаємодії з різними державними інституціями, коли вирішення питання потребує участі декількох органів влади або муніципалітетів.

Центр знання реалізує широкий спектр дослідницьких ініціатив. Серед основних напрямів – дослідження резистентності військовослужбовців, розробка тренувальних програм для підвищення стресостійкості перед міжнародними місіями, проєкти у сфері машинного навчання для раннього виявлення ризиків психологічних травм, дослідження фізіологічних змін, що виникають унаслідок травматичного досвіду, а також виявлення індикаторів ризику участі у бойових діях. Окремий блок становлять епідеміологічні

дослідження, які пояснюють, чому за однакових умов частина ветеранів переживає посттравматичний стресовий розлад, тоді як інші зберігають психологічну стабільність. Значна увага приділяється і впливу участі у місіях на родини військовослужбовців, розробці програм підтримки для близьких, та інноваційним технологіям – зокрема віртуальній реальності – у сфері допомоги ветеранам із ПТСР.

Данська ветеранська політика спрямована не лише на військовослужбовця, але й на його сім'ю. Тому у структурі Департаменту консультування та реабілітації діє спеціальний сімейний підрозділ, що працює з дітьми ветеранів, організовує групові зустрічі для обговорення спільного досвіду, проводить заходи та табори для дітей і батьків-ветеранів. Разом із партнерськими організаціями підрозділ поширює інформацію у школах та інших соціальних інституціях щодо особливостей підтримки дітей військовослужбовців, а спеціалісти з дитячої психології надають необхідну професійну допомогу.

Важливою характеристикою є те, що значна частина медичних послуг для ветеранів надається в рамках системи держави загального добробуту – через цивільні установи охорони здоров'я. Проте військовослужбовців, які отримують лікування у цивільних закладах, супроводжують спеціалісти по роботі з ветеранами. Цю функцію виконують офіцери контакту – ключовий елемент данської ветеранської моделі. Вони закріплюються за військовослужбовцем і його родиною, супроводжують протягом усього циклу служби та після повернення, підтримують зв'язок із сім'єю, координують надання допомоги від різних служб і відомств, перенаправляють у відповідні структури. У разі поранення вони супроводжують ветеранів у цивільних лікарнях і координують процес лікування та реабілітації, а у випадку загибелі військовослужбовця – забезпечують постійну підтримку та інформування його близьких.

Таким чином, ветеранська політика Данії будується на поєднанні розвиненої системи загального добробуту, спеціалізованої інфраструктури

підтримки ветеранів та їхніх сімей, інноваційних досліджень і високого рівня міжвідомчої координації. Центр ветеранів виступає центральним вузлом, що забезпечує повний цикл допомоги – від психологічної підтримки та реабілітації до сімейного супроводу й дослідницьких інновацій, покликаних підвищити якість життя ветеранів і їхніх родин [98106106].

У межах данської ветеранської політики муніципалітети відіграють важливу роль у розвитку власних програм підтримки колишніх військовослужбовців. Центр ветеранів активно співпрацює з місцевою владою, надаючи рекомендації щодо формування локальних сервісів, а також проводить навчання для працівників муніципалітетів, які працюють із ветеранською спільнотою. Крім загальних консультацій і методичної підтримки, Центр бере участь у вирішенні індивідуальних випадків, допомагаючи муніципалітетам знаходити оптимальні рішення для конкретних ветеранів і їхніх родин [106].

Ветеранська політика Данії підлягає регулярному перегляду та оновленню, що забезпечується діяльністю Центру ветеранів. Усі аналітичні звіти та рекомендації Центру є відкритими й публікуються на його офіційному вебсайті, що гарантує прозорість та доступність інформації. У 2019–2020 роках Центр здійснив масштабне дослідження з метою комплексної оцінки наявних програм підтримки ветеранів. У межах цього дослідження було опрацьовано відгуки понад 230 стейкхолдерів, залучених до роботи у сфері ветеранської політики. Особливу увагу було приділено таким напрямкам, як підтримка найбільш уразливих ветеранів у пошуку роботи, організація реабілітаційних заходів, допомога дітям і родинам ветеранів, превентивні заходи у сфері психічного здоров'я, а також питанням символічного визнання, включно з проведенням церемоній і заходів на честь ветеранів [106].

Ветеранська політика Данії перебуває у стані постійного вдосконалення, оскільки Центр ветеранів регулярно проводить оцінювання її ефективності. Усі аналітичні матеріали та рекомендації Центру є відкритими й доступними на офіційному вебсайті, що забезпечує прозорість та підзвітність процесів. У

2019–2020 роках Центр здійснив масштабне дослідження для «цілісної оцінки» існуючих програм підтримки ветеранів. У межах цього дослідження були зібрані та проаналізовані відгуки понад 230 організацій і фахівців, залучених до реалізації ветеранської політики. Особливу увагу приділили підтримці найбільш уразливих ветеранів у пошуку роботи, реабілітації, допомозі дітям і родинам військовослужбовців, профілактиці психологічних проблем, а також питанням символічного визнання, включаючи церемонії та інші форми публічного вшанування ветеранів.

Важливим складником данської моделі є діяльність ветеранських і волонтерських організацій. За інформацією Центру ветеранів, у країні функціонує понад 50 таких організацій, серед яких провідну роль відіграють Danmarks Veteraner, християнська асоціація KFUMs Soldatermission та Fonden Danske Veteranhjem – Данська фундація будинків для ветеранів. Їхня діяльність охоплює широкий спектр послуг – від психологічної підтримки та соціальної допомоги до організації громадських ініціатив і соціальної інтеграції ветеранів. Держава підтримує ці організації фінансово, визнаючи їх важливу роль у формуванні ефективної та стійкої системи допомоги ветеранам [90]. Фінансова підтримка ветеранських та волонтерських організацій у Данії здійснюється державою, що підкреслює інтегрованість громадського сектору у реалізацію національної ветеранської політики. Важливо зазначити, що сучасна модель ветеранської політики Данії є відносно новою: її формування розпочалося у 2010 році, коли участь країни у війні в Афганістані актуалізувала необхідність комплексного підходу до підтримки військовослужбовців та їхніх сімей.

Сучасна система підтримки ветеранів спирається на історично сформовану модель держави загального добробуту. Данія традиційно забезпечує своїм громадянам широкий спектр соціальних гарантій і безкоштовних послуг, які залишаються доступними і для ветеранів, адже вони є повноправними членами суспільства. Тому основа ветеранської політики – не створення окремої паралельної системи медичних, соціальних чи освітніх

послуг, а посилення вже існуючих сервісів та їх адаптація до специфічних потреб ветеранів. Політика передбачає також розширення доступу до спеціалізованої психологічної допомоги, яка є додатковою до загальної системи охорони здоров'я.

Особливістю данської моделі є її спрямованість не лише на самого військовослужбовця, а й на його близьких і рідних. Сім'я розглядається як повноцінний об'єкт ветеранської політики, а тому значна частина програм Центру ветеранів спрямована на підтримку партнерів і дітей ветеранів. Важливе місце займає комунікація з родинами, надання їм інформаційної підтримки, проведення групових заходів, адаптаційних програм і спеціалізованих консультацій. У центрі уваги перебуває й психологічне навантаження, пов'язане з тривогою та невизначеністю під час служби, що визнається фактором, який може негативно впливати на добробут сімей.

Данська ветеранська політика має динамічний характер і підлягає постійному перегляду та переоцінюванню. Як політика в цілому, так і окремі програми проходять регулярну оцінку ефективності. Якщо певні інструменти виявляються неефективними, їх скасовують або модифікують відповідно до результатів аналізу. Значна увага приділяється дослідженням, збиранню й накопиченню знань про ветеранів, їхні потреби та виклики, з якими вони стикаються до, під час і після участі в міжнародних місіях. Саме тому в структурі Центру ветеранів діє окремий підрозділ, відповідальний за дослідження та розвиток експертизи у сфері підтримки ветеранів.

Центральним елементом ветеранської політики Данії є Центр ветеранів – єдина точка доступу, куди можуть звернутися військовослужбовці з досвідом участі в міжнародних місіях для вирішення будь-якою проблеми. До створення Центру різні функції надання допомоги виконували окремі державні органи і відомства, що робило систему складною й фрагментованою. Через це ветерани нерідко не знали, куди саме звертатися, або їх переадресовували між різними установами. Центр ветеранів узяв на себе функцію інтегратора, який об'єднав усі шляхи доступу до підтримки,

зробивши систему більш прозорою, зрозумілою та орієнтованою на потреби ветеранів.

Усі проаналізовані країни – Хорватія, Ізраїль, Велика Британія та Данія – мають різні системи підтримки ветеранів або осіб, які завершили військову службу (якщо законодавчо поняття «ветерана» не визначено). Ці системи відрізняються через внутрішні умови в кожній державі: політичну ситуацію, соціальний контекст, наявність чи відсутність збройних конфліктів усередині країни або на її кордонах, а також зовнішню політику та участь у міжнародних організаціях та оборонних союзах.

Для Хорватії важливим чинником став досвід війни за незалежність, тоді як Ізраїль формує політику підтримки на тлі постійної участі у воєнних діях. Велика Британія створила розгалужену систему, яка поєднує уряд, місцеву владу та громадський сектор, а Данія спирається на модель держави загального добробуту та робить акцент на підтримці сімей військовослужбовців.

Підсумовуючи, усі ці країни пропонують інструменти, які потенційно можуть бути корисними для України. Уже сьогодні Україна співпрацює з Данією та Хорватією щодо обміну досвідом у сфері реабілітації ветеранів та їх інтеграції у суспільство [81; 86]. Примітно, що всі розглянуті країни, попри суттєві відмінності у своїх системах соціального забезпечення та різні рівні ефективності, демонструють спільну тенденцію – передавати надання послуг на місцевий рівень. Важливою позитивною практикою є активне залучення волонтерських і громадських організацій, які можуть надавати спеціалізовану допомогу та сприяти кращій інтеграції ветеранів і членів їхніх родин у життя громади. Спільною рисою усіх кейсів є орієнтація соціальної політики на забезпечення ветеранів і їхніх родин інструментами для досягнення фінансової стабільності та самостійності – шляхом створення робочих місць, організації додаткового навчання, професійної підготовки, стимулювання роботодавців до працевлаштування ветеранів та підтримки ветеранського підприємництва. Важливою тенденцією також є об'єднання всіх послуг для ветеранів у єдиному

центрі або точці входу, куди можуть звертатися як ветерани, у тому числі з інвалідністю, так і їхні родини, щоб отримати консультацію та доступ до послуг без необхідності самостійно шукати різні установи. Попри те, що український контекст суттєво відрізняється від досвіду аналізованих країн, наведені інструменти можуть стати корисними для вдосконалення національної системи підтримки ветеранів.

Висновки до 1 розділу

Встановлено, що державна ветеранська політика України бере початок із Закону 1993 року «Про статус ветеранів війни», який успадкував радянську пільгову модель, що згодом спричинила фрагментацію нормативної бази й ускладнила практичне застосування механізмів підтримки. Трансформації після 2014 року та особливо після вторгнення 2022 року актуалізували перехід до адресної сервісної моделі. Надмірна кількість підзаконних актів, нечіткість поняття «ветеран» і розмитість категорій ускладнюють надання послуг і формування зрозумілого правового статусу.

Проаналізовані країни – Хорватія, Ізраїль, Велика Британія та Данія мають різні моделі підтримки ветеранів або осіб, які завершили військову службу. Виявлено, що відмінності між ними зумовлені політичним устроєм, соціальним контекстом, історичним досвідом збройних конфліктів та впливом зовнішньої політики й міжнародних зобов'язань. Для Хорватії ключовим став досвід війни за незалежність; в Ізраїлі політика підтримки формується на тлі постійної участі у воєнних діях; Велика Британія вибудувала комплексну систему з активною участю уряду, місцевої влади та громадського сектору; Данія ж спирається на модель держави загального добробуту та приділяє значну увагу підтримці родин військовослужбовців.

РОЗДІЛ 2.

ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОЇ ВЕТЕРАНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ

2.1. Аналіз організаційних механізмів реалізації державної ветеранської політики

Із 2022 року внаслідок повномасштабного вторгнення суттєво зросла кількість осіб, які належать до цільової групи ветеранської політики. Соціальна структура ветеранської спільноти істотно змінилася, що стало ключовим фактором у формуванні нових потреб та визначенні необхідних напрямів державної підтримки [18].

Щодо законодавчої бази, то сьогодні заходи з реалізації ветеранської політики регулюються нормами чотирьох законів, три з яких були ухвалені ще до 2014 року. За таких умов програмні й нормативні акти, прийняті до 2022 року, вже не відповідають сучасним потребам ветеранської спільноти. Частина заходів державної політики так і не набула системного характеру, а виклики, на які держава не забезпечила належної реакції у 2014–2022 роках, загострилися з початком повномасштабної війни.

З метою забезпечення комплексної підтримки ветеранів та їхніх родин, а також визначення принципів взаємодії між державними органами й громадськістю, Уряд розробляє національну стратегію ветеранської політики та план заходів щодо її реалізації [34]. Основними напрямками ветеранської політики є: розвиток сучасної сервісної інфраструктури для захисників, що включає запровадження нових послуг, цифрову трансформацію ветеранських сервісів, інтеграцію державних реєстрів, спрощення адміністративних процедур і масштабування моделі «єдиного вікна» у ЦНАПах; створення умов для економічної активності ветеранів: сприяння їх працевлаштуванню, реалізації власних підприємницьких ініціатив, здобуттю нової професії або підвищенню професійної кваліфікації; лікування та реабілітацію, зокрема

фізичне й психологічне відновлення, а також формування мережі сучасних реабілітаційних центрів у кожному регіоні для військовослужбовців і ветеранів; забезпечення захисників та захисниць доступним житлом; вшанування подвигу українських військових, включаючи організацію почесних поховань та підтримку культурної пам'яті про захисників [44].

Комплексна підтримка ветеранів включає створення та розвиток мережі ветеранських просторів – багатофункціональних центрів, призначених для ветеранів і членів їхніх сімей. Такі простори забезпечують умови для реінтеграції, надання інформаційно-консультаційної допомоги, проведення реабілітаційних заходів та організації інших форм підтримки, необхідних для відновлення й адаптації ветеранів [51]. Станом на початок 2024 року в Україні функціонують 28 ветеранських просторів. Практично в кожній області вже створено власний ветеранський центр або осередок, який здійснює психологічну та фізичну реабілітацію, сприяє соціальній адаптації та підтримує процес повернення ветеранів до цивільного життя [32].

Створення ефективної сервісної інфраструктури є ключовою умовою доступності державних програм і послуг для ветеранів та членів їхніх сімей. Однією з головних проблем залишається низький рівень поінформованості про можливі пільги та інструменти підтримки.

На сьогодні публічне адміністрування ветеранської політики охоплює велику кількість інституцій. У межах системи центральних органів виконавчої влади, діяльність яких координує Кабінет Міністрів України, питаннями забезпечення прав ветеранів займаються: Міністерство у справах ветеранів України, Міністерство соціальної політики України, Міністерство оборони України, Служба безпеки України, Служба зовнішньої розвідки України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Міністерство внутрішніх справ України та інші органи.

Такий інституційний розподіл повноважень все ще створює складнощі у визначенні відповідальності між центральними органами влади та місцевим самоврядуванням. Особливо це помітно у випадках дуалізму статусу ветерана

(наприклад, коли особа одночасно є ветераном військової служби та ветераном війни), що ускладнює доступ до послуг і процес їх адміністрування [37].

Складники ветеранської політики мають бути інтегровані в національні стратегії, секторальні політики, регіональну політику та політики місцевого розвитку. Основним організаційним принципом ветеранської політики повинна стати консолідована відповідальність суспільства за реалізацію її завдань і досягнення визначених цілей.

Держава забезпечує необхідне фінансування, формує та підтримує стандарти надання послуг і водночас залучає міжнародну допомогу, представників громадянського суспільства та інших недержавних стейкхолдерів до розроблення і впровадження ветеранської політики. Запровадження єдиної загальнонаціональної «рамки» ветеранської політики дозволить різним учасникам процесу ефективніше координувати зусилля та спрямовувати ресурси на реалізацію потрібних заходів.

Територіальні громади повинні бути забезпечені методичними рекомендаціями й інструментами, що дадуть змогу оптимально реалізовувати ветеранську політику на місцевому рівні, а делеговані повноваження – підкріплені відповідною спеціальною субвенцією з державного бюджету.

Невід’ємною складовою реалізації ветеранської політики має бути активна діяльність організацій громадянського суспільства та бізнесу, які доповнюють державні інституції й посилюють спроможність системи підтримки ветеранів.

Ветеранська політика реалізується на національному, регіональному та місцевому рівнях, охоплюючи комплекс інституційних і управлінських механізмів. Її ефективність забезпечується взаємодією кількох ключових складників. На центральному рівні важливу роль відіграє Координаційного штабу з питань реалізації державної ветеранської політики.

На місцевому рівні ключову функцію виконують системи супроводу ветеранів у громадах, які забезпечують доступність послуг, індивідуальний підхід та координацію допомоги. Важливого значення набуває розвиток

електронних платформ, що забезпечують цифровізацію послуг, спрощення комунікації та підвищення прозорості процедур.

Децентралізація й делегування повноважень громадам створюють умови для більш гнучкої та наближеної до потреб ветеранів політики. Водночас розширення механізмів публічно-приватного партнерства дозволяє залучати бізнес до реалізації програм підтримки та інтеграції ветеранів. Важливим компонентом також залишається співпраця з ветеранськими організаціями, які виступають провідними учасниками формування політики, її реалізації та громадського контролю.

Співголовами Координаційного штабу з питань реалізації державної ветеранської політики є Міністр у справах ветеранів та Міністр Кабінету Міністрів України; секретарем визначено начальника Управління стратегічного планування та взаємодії з органами публічної влади Мінветеранів. До складу також входять: заступник Міністра у справах ветеранів; перший заступник (заступник) Міністра соціальної політики; заступник Міністра молоді та спорту; заступник Міністра національної єдності України; перший заступник (заступник) Міністра цифрової трансформації; заступник Міністра економіки; заступник Міністра внутрішніх справ; заступник Міністра закордонних справ; заступник Міністра розвитку громад та територій; заступник Міністра культури та стратегічних комунікацій; заступник Міністра оборони; заступник Міністра освіти і науки; заступник Міністра охорони здоров'я; заступник Міністра фінансів; заступник Міністра юстиції; заступник Міністра захисту довкілля та природних ресурсів; директор директорату реінжинірингу публічних послуг Мінцифри; Голова Українського інституту національної пам'яті; Голова НАДС; перший заступник Голови ДЕСС; заступник Голови Держприкордонслужби; заступник Голови ДСНС; заступник Голови Національної поліції; заступник командувача Національної гвардії (за згодою); заступник начальника Генерального штабу Збройних Сил (за згодою); заступник Голови Держкіно; заступник Голови Держпродспоживслужби; народні депутати України (за

згодою) [59].

Основні завдання Координаційного штабу з питань реалізації державної ветеранської політики охоплюють забезпечення узгодженості та координації дій міністерств, центральних органів виконавчої влади та військових формувань у процесі впровадження державної ветеранської політики; сприяння врахуванню її пріоритетів під час формування державної політики у відповідних секторах; підтримку ефективної реалізації політики в усіх дотичних інституціях; визначення шляхів і механізмів розв'язання проблемних питань, що виникають у процесі виконання ветеранських програм; здійснення інформаційних заходів щодо діяльності Штабу; а також удосконалення нормативно-правового забезпечення у сфері державної ветеранської політики [59].

Для досягнення цих цілей Координаційний штаб забезпечує міжвідомчу взаємодію державних органів і військових формувань; сприяє поглибленню співпраці з міжнародними організаціями, що працюють у сфері підтримки ветеранів війни та членів їхніх сімей; організовує обмін досвідом і впровадження найкращих міжнародних практик; забезпечує інформування суспільства про внесок ветеранів у захист України; підтримує розвиток співпраці у сферах зайнятості, освіти, забезпечення житлом, фізичної та психологічної реабілітації ветеранів і членів їхніх родин; сприяє створенню нових програм підтримки та подає Кабінету Міністрів України рекомендації щодо вдосконалення законодавчого регулювання державної ветеранської політики [59].

Міністерство у справах ветеранів України виступає ключовим центральним органом виконавчої влади, відповідальним за формування та реалізацію державної ветеранської політики. Воно визначає стратегічні напрями підтримки ветеранів, координує взаємодію з іншими органами влади та забезпечує впровадження відповідних державних програм. Організаційна структура міністерства включає сім департаментів, що забезпечують виконання спеціалізованих функцій у сфері соціального захисту, реабілітації,

підтримки реінтеграції та інших напрямів ветеранської політики [40].

Міністерство у справах ветеранів активно впроваджує цифровізацію ключових сервісів, що дозволяє ветеранам отримувати необхідні документи та послуги дистанційно, без особистого звернення до державних установ. Зокрема, вже реалізовано можливість оформлення е-Посвідчення ветерана – основного документа, який підтверджує статус особи, – через єдиний портал державних послуг «Дія». Це значно спрощує доступ до державних сервісів та підвищує їхню зручність і прозорість [13]. Єдиний державний реєстр ветеранів війни функціонує як сучасна інформаційно-комунікаційна система, призначена для збирання, реєстрації, накопичення, зберігання, захисту та знеособлення даних про ветеранів війни. Система вже офіційно введена в експлуатацію відповідно до наказу Міністерства у справах ветеранів України від 09.02.2023 № 26 «Про ведення інформаційно-комунікаційної системи “Єдиний державний реєстр ветеранів війни”». Її запуск забезпечує більш ефективну координацію, облік і доступ до інформації про ветеранів, що є важливим елементом модернізації державної ветеранської політики [48]. Реєстр створюється з метою забезпечення системного обліку осіб та інформації щодо реалізації ними прав на пільги й інші соціальні гарантії, визначені законодавством. Його завданнями є також адміністрування потреб ветеранів та координація взаємодії центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у сфері соціального захисту.

Водночас серед частини ветеранів спостерігається занепокоєння щодо ризику втрати роботи після повернення до цивільного життя. Цивільний ринок праці є конкурентним середовищем, що суттєво відрізняється від згуртованої системи військових колективів, і це часто породжує додаткові психологічні та соціальні виклики для ветеранів [80]. Ветеранам необхідно буде адаптуватися до цивільного життя та відновлювати професійні навички як у межах попередньої спеціальності, так і під час опанування нової професії. Повернення демобілізованих на роботу часто супроводжується потребою у відновленні знань, набутті сучасних компетентностей, опануванні нових

інструментів чи адаптації до оновлених умов праці. Це також передбачає інтеграцію у колектив і врахування соціальних змін, що могли статися на робочому місці за час служби.

Для підтримки ветеранів у працевлаштуванні створено онлайн-платформу «Курс», яка забезпечує можливість дистанційного навчання та доступу до нових професійних можливостей. Платформа пропонує курси незалежно від попереднього досвіду роботи, зокрема у сферах будівництва, адміністрування, продажів, фармації, комунікацій та аграрного сектору, сприяючи швидшій реінтеграції ветеранів у ринок праці [41].

В Україні також поступово формується унікальний досвід організації системної психологічної підтримки ветеранів безпосередньо на робочих місцях. Роботодавці та трудові колективи відіграють ключову роль у процесі адаптації демобілізованих військовослужбовців, створюючи умови для безпечної, чутливої та підтримувальної атмосфери. Ефективна реінтеграція значною мірою залежить від проактивної позиції роботодавців, які не лише забезпечують психологічно комфортне середовище, а й постійно вдосконалюють програми підтримки, демонструючи високий рівень соціальної відповідальності [60].

Попри існуючі програми підтримки, близько 30 % ветеранів уже сьогодні не можуть працевлаштуватися, хоча ринок праці гостро потребує фахівців. Ключовими бар'єрами залишаються недостатня безбар'єрність суспільного і виробничого середовища, а також відсутність інклюзивних підходів до створення робочих місць. Додаткову складність становить фрагментарність законодавства: трудові права ветеранів регулюються більш ніж десятьма нормативно-правовими актами, що ускладнює доступ до інформації щодо гарантій, пільг і механізмів їх реалізації.

Дослідження показують, що працевлаштування демобілізованих осіб залишається одним із найбільших викликів сьогодення. Лише 13 % ветеранів повідомляють, що не стикалися з перешкодами під час пошуку роботи. При цьому лише третина мобілізованих планує повернутися на свої попередні

робочі місця, а переважна більшість очікує ймовірних труднощів або навіть повної відсутності роботи після демобілізації. Ситуацію погіршує те, що понад 60 % українських компаній не мають досвіду працевлаштування ветеранів, що вказує на недостатню готовність бізнесу до роботи з новою великою групою працівників із унікальним досвідом та потребами [73].

Що стосується лікування та реабілітації ветеранів війни, українське законодавство охоплює понад сотню нормативно-правових актів, які регулюють соціально-правовий захист цієї категорії громадян, включно із заходами медичної допомоги та реабілітації.

Реабілітація у сфері охорони здоров'я визначається як комплекс заходів, спрямованих на відновлення порушених функцій організму. Її кінцевою метою є максимально можливе або повне відновлення здоров'я людини. Починаючи з 2002 року, в Україні поступово відбувається перехід від суто медичної моделі реабілітації до біопсихосоціального підходу, що охоплює фізичні, психологічні та соціальні аспекти одужання.

Прийняття Закону України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» стало важливим кроком у подоланні фрагментарності попереднього законодавчого регулювання, створивши більш цілісну та системну нормативну базу для реабілітації, у тому числі й ветеранів війни [43]. Однак, одним із ключових невирішених завдань залишається створення повноцінної комплексної системи медико-соціальної реабілітації військовослужбовців і ветеранів війни. Бойові поранення, включно з травмами опорно-рухового апарату, ураженнями органів чуття, черепно-мозковими травмами чи пораненнями внутрішніх органів, потребують тривалого, поетапного лікування й реабілітаційного супроводу.

Не менш серйозними є психологічні наслідки участі в бойових діях. За результатами досліджень, кожен п'ятий учасник бойових дій, навіть за відсутності видимих фізичних травм, має ознаки невротичних станів або посттравматичних реакцій. Після повернення до цивільного життя багато ветеранів стикаються з розвитком психосоматичних захворювань, що є

реакцією організму на пережиті екстремальні події.

Ці дані підтверджують необхідність розбудови інтегрованої системи реабілітації, яка поєднуватиме медичну, психологічну, соціальну, професійну та сімейну підтримку ветеранів з урахуванням довгострокових наслідків бойового досвіду [63].

Доступ ветеранів війни до реабілітації й надалі залишається недостатньо забезпеченим, попри зростання потреби у таких послугах. Значна частина реабілітаційних заходів традиційно здійснювалася санаторно-курортними установами, що зумовило потребу в оновленні підходів і створенні сучасної системи реабілітаційної інфраструктури. Саме тому впроваджується нова концепція формування мережі реабілітаційних центрів, розроблена з урахуванням ізраїльського досвіду, який поєднує потреби військових і цивільного населення в єдину, функціонально узгоджену систему.

На сьогодні стаціонарна реабілітаційна допомога доступна в 49 кластерних лікарнях, а амбулаторна – у 63 закладах. У 40 надкластерних лікарнях надають стаціонарні реабілітаційні послуги, а 44 з них забезпечують амбулаторну підтримку. Додатково низка медичних установ за межами мережі також долучена до цього процесу.

У результаті загалом 421 медичний заклад по країні бере участь у наданні стаціонарних і амбулаторних реабілітаційних послуг, що формує основу для розбудови повноцінної, доступної та сучасної системи реабілітації ветеранів [3].

Доступне житло для ветеранів є одним із ключових напрямів державної підтримки. У межах програми ЄС Ukraine Facility заплановано масштабне фінансування житлових програм для захисників і їхніх родин. Протягом найближчих чотирьох років бюджетні програми Міністерства у справах ветеранів будуть профінансовані на суму €450 млн, що дозволить забезпечити житлом ветеранів війни, а також членів сімей загиблих захисників і захисниць. Це фінансування має стати суттєвим кроком у вирішенні проблеми забезпечення житлом, посилюючи соціальну підтримку та створюючи умови

для гідного життя ветеранів після повернення до цивільного середовища [75].

Рамки нової державної ветеранської політики, визначені Планом пріоритетних дій Уряду на 2024 рік, суттєво розширюються та виходять далеко за межі традиційних заходів соціального захисту. Міністерство у справах ветеранів України отримало низку стратегічно важливих завдань, спрямованих на формування сучасної, комплексної та орієнтованої на потреби ветеранів системи підтримки.

Зокрема, Мінветеранів визначено відповідальним за: розроблення законопроекту про основні засади державної ветеранської політики, що має стати фундаментальним нормативним документом у сфері; запровадження інституту помічника ветерана як ключового елемента системи переходу від військової служби до цивільного життя, спрямованого на індивідуальний супровід та підтримку; автоматизацію процесів отримання інформації, необхідної для надання статусу члена сім'ї загиблого (померлого) Захисника чи Захисниці України та особи з інвалідністю внаслідок війни; забезпечення житлом ветеранів війни, осіб, які брали участь у захисті держави, та членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України; організацію безоплатної психологічної допомоги для ветеранів і членів їхніх сімей; реалізацію експериментального проєкту з розвитку системи рекреаційного відновлення ветеранів, спрямованої на комплексне фізичне та психоемоційне відновлення; розвиток адаптивних видів спорту як інструменту реабілітації та соціальної інтеграції; проєктування та будівництво Національного військового меморіального кладовища; створення умов для розвитку підприємницьких ініціатив ветеранів та членів їхніх сімей, зокрема шляхом грантової й консультаційної підтримки.

Ці напрями формують нову філософію державної ветеранської політики – комплексну, адресну, орієнтовану на реінтеграцію, розвиток і гідність кожного ветерана [36].

Звичайно, заходи соціального захисту залишаються базовим елементом системи державної підтримки ветеранів та членів їхніх сімей. Водночас

необхідно враховувати, що сучасні ветерани війни – це переважно люди працездатного віку з різноманітними потребами, а тому одним із ключових завдань державної ветеранської політики є забезпечення їхньої ефективної реінтеграції у повноцінне цивільне життя. Таке повернення нерідко супроводжується низкою складнощів: фізичними й психологічними травмами, необхідністю адаптації до нових умов життя, зміною соціальних ролей, відсутністю роботи чи потребою перекваліфікації. Саме тому на державному рівні підтримка має реалізовуватися через спеціальні програми, орієнтовані на індивідуальні потреби ветеранів.

Війна спричиняє суттєві зміни у структурі суспільства, зокрема різко збільшується кількість осіб зі статусом ветерана війни, що в перспективі створюватиме надмірне навантаження на соціальну сферу. Основні виклики для системи соціального захисту пов'язані не лише зі зростанням чисельності ветеранів, але й з нечіткістю стратегічних пріоритетів державної політики у сфері їх підтримки, а також із нагальною потребою перегляду та оновлення системи пільг.

Правовий аналіз показує, що чинне законодавство передбачає понад 40 різних видів пільг, які надаються різними органами державної влади та установами. Така фрагментованість створює складнощі як для отримувачів, так і для надавачів послуг. Тому вдосконалення законодавства вимагає системного підходу: виявлення та усунення прогалин, колізій та дублювань у нормах щодо соціальних гарантій для ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів, а також родин загиблих (померлих) Захисників. Для цього необхідний постійний моніторинг великої кількості нормативно-правових актів, які регулюють відповідну сферу [33]. Такий концептуальний підхід є необхідним кроком для виконання державою своїх соціальних зобов'язань перед ветеранами та членами їхніх сімей. Щоб уникнути потенційного колапсу системи соціального захисту, зумовленого різким зростанням кількості ветеранів, потрібне запровадження нової моделі підтримки. Вона передбачає відхід від патерналістських підходів та перехід до

створення умов для реадaptaції, реабілітації й розвитку потенціалу ветеранів. Така модель повинна реалізовуватися завдяки спільним зусиллям держави, суспільства, соціально відповідального бізнесу та самого ветерана.

Закордонний досвід демонструє, що найбільш ефективними є ті системи підтримки, які поєднують державні механізми з активною участю громадських та волонтерських організацій. Саме синергія державних і суспільних програм забезпечує комплексну допомогу ветеранам та сприяє їхній успішній інтеграції в цивільне життя [17].

Участь органів місцевого самоврядування й громад у реалізації ветеранської політики є ключовою, адже саме вони забезпечують найближчий та оперативний доступ ветеранів до соціальних, психологічних, реабілітаційних і адміністративних послуг. Ефективність політики залежить від активності громад, їхніх ресурсів, компетентності персоналу та співпраці з ветеранськими організаціями, бізнесом і державними структурами. На місцевому рівні формується доступна сервісна інфраструктура — ветеранські простори, програми зайнятості, психологічної підтримки та реабілітації — що забезпечує результативність політики [38].

Успішна реалізація державної ветеранської політики можлива лише за умови її ефективного впровадження на рівні територіальних громад. Саме громади є тим середовищем, де ветерани щоденно живуть, працюють, проходять лікування, реабілітацію та інтеграцію у цивільне життя. Від того, наскільки якісно організована робота на місцях, залежить реальний доступ ветеранів і їхніх родин до послуг, підтримки та можливостей розвитку [78].

Місцеві громади відіграють ключову роль у реалізації ветеранської політики на рівні територій. Під час вебінару «Слово громадам: що потрібно для ефективної регіональної ветеранської політики» був представлений аналіз опитування 241 об'єднаної територіальної громади (ОТГ) з більшості областей України, що виявив сильні й слабкі сторони надання послуг ветеранам та їх сім'ям у громадах [68].

Серед основних висновків: необхідно створювати й облаштовувати

ветеранські простори (хаби) на рівні громад, щоб забезпечити доступ до інформаційно-консультаційних послуг, заходів реабілітації та соціальної інтеграції; громадам важливо мати чітке розуміння своїх можливостей, відповідальності та мотивації для посилення роботи з ветеранами шляхом розроблення і затвердження програм місцевого розвитку, що включають напрямок підтримки ветеранів; наявність взаємодії між місцевою владою, громадським сектором, ветеранськими об'єднаннями та іншими зацікавленими сторонами сприяє покращенню якості послуг для ветеранів [68].

Таким чином, інституційні засади ветеранської політики потребують суттєвого вдосконалення. Важливими є налагодження ефективної співпраці між державними структурами, громадським сектором і бізнесом, формування дієвого механізму зворотного зв'язку та систематичний моніторинг реальних потреб ветеранів.

Для прискорення процесу оновлення основ ветеранської політики необхідно чітко визначити та проаналізувати наявні ресурси, структурувати запити ветеранської спільноти та запроваджувати інноваційні підходи до реалізації відповідних програм і заходів. Це дозволить сформувати сучасну, ефективну та стійку систему підтримки, здатну відповідати викликам сьогодення.

2.2. Нормативно-правові основи державної ветеранської політики

Згідно Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024-2027 роках [58].

Нормативно-правовими актами, що діють у сфері ветеранської політики, є: Конституція України; Закони України: «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», «Про національну безпеку України», «Про Збройні Сили України», «Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються із служби у зв'язку з реформуванням

Збройних Сил України, та членів їхніх сімей», «Про Національну гвардію України», «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин», «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я», «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» та ін.

11 березня 2025 р. прийнято Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» щодо формування комплексного підходу до внутрішньої політики у ветеранській сфері» [46]. Відповідно у Законі України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» [49] з'явилась ст. 10-1

Внутрішня політика України у ветеранській сфері ґрунтується на системі принципів, спрямованих на впорядкування державної ветеранської політики, визнання визначної ролі ветеранів війни та постраждалих учасників Революції Гідності, а також на максимально ефективне використання їхнього потенціалу в економічному та соціальному розвитку держави. Політика передбачає недопущення будь-якої дискримінації, подолання стереотипів щодо поведінкових змін ветеранів, а також створення ефективної системи визначення їхніх індивідуальних потреб і забезпечення підтримки протягом усього життя після завершення служби.

Ключовим пріоритетом є забезпечення умов для реалізації прав на охорону здоров'я, освіти, працю, культурний та спортивний розвиток ветеранів війни, членів їхніх сімей, родин загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України, осіб, зниклих безвісти за особливих обставин.

Окремою засадою державної політики є профілактика та лікування посттравматичного стресового розладу, суїцидальної поведінки, а також залежностей серед ветеранів. Значна увага приділяється створенню ефективної системи повернення з військової служби до цивільного життя шляхом належної взаємодії сил безпеки і оборони з центральним органом виконавчої влади, що реалізує політику соціального захисту ветеранів.

Політика передбачає формування програм інтеграції ветеранів до

територіальних громад, розвиток їхньої економічної самостійності, підтримку ветеранського підприємництва, освітніх програм, зайнятості та працевлаштування. Також держава сприяє розвитку творчих ініціатив ветеранів і залученню їх до соціального, економічного та гуманітарного життя. Важливими складовими є підтримка фізичної культури та спорту ветеранів, осучаснення системи соціального захисту, реалізація програм пробації, а також вшанування пам'яті загиблих та формування культури суспільної поваги і вдячності.

До пріоритетів також належить збереження та розвиток матеріальної й нематеріальної культурної спадщини. Важливе місце займає функціонування єдиної державної інформаційно-комунікаційної системи обліку ветеранів та пов'язаних категорій осіб, а також фінансове забезпечення заходів і програм, спрямованих на підтримку і розвиток ветеранської політики [49].

У Проекті Закону про основні засади державної ветеранської політики щодо ветеранів/ветеранок, які брали участь у відсічі збройної агресії Російської Федерації проти України № 13696 від 25.08.2025 р. [61] надається визначення державна ветеранська політика – це цілеспрямована діяльність органів державної влади, направлена на забезпечення комплексної підтримки та реалізації інтересів ветеранів / ветеранок, ветеранів / ветеранок, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членів їх сімей, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України, а також сприяння зміцненню обороноздатності держави, зокрема, шляхом визнання ключової ролі ветеранів / ветеранок, ветеранів / ветеранок, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, у складі військового резерву, їх потенціалу для забезпечення економічного розвитку країни та підвищення престижності військової служби.

Основними завданнями державної ветеранської політики є створення умов для активного залучення ветеранів і ветеранок, у тому числі осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, а також членів їхніх сімей і родин загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України до громадського, політичного, соціально-економічного та культурного життя суспільства.

Особлива увага приділяється популяризації значення їхньої участі у процесах ухвалення рішень на різних рівнях.

Однак, у Висновку Міністерства юстиції України за результатами правової експертизи проекту Закону України «Про основні засади державної ветеранської політики щодо ветеранів / ветеранок російсько-української війни» наведено перелік недоліків цього законопроекту [7]:

Законопроект містить низку суттєвих недоліків, які створюють корупційні ризики, ускладнюють його практичне застосування та знижують ефективність державної ветеранської політики. Передусім у ньому наявні нечіткі, розмиті та оціночні формулювання, що допускають множинне тлумачення й створюють підґрунтя для зловживань під час ухвалення рішень посадовими особами. У законопроекті надмірно розширено дискреційні повноваження органів виконавчої влади, які можуть самотійно визначати порядок і механізми реалізації норм без чітких критеріїв, процедур або запобіжників. Значна частина регулювання передається на рівень підзаконних актів, що послаблює парламентський контроль і дає змогу формувати правила «під себе». Водночас відсутні детально прописані процедури розгляду звернень, строки надання послуг, механізми оскарження та критерії відбору отримувачів підтримки, що створює ризики бюрократизму, затягування процесів і вибіркового підходу.

Серйозним недоліком є невизначеність джерел і механізмів фінансового забезпечення пропонованих заходів: законопроект не містить розрахунків бюджетних витрат, не пояснює навантаження на місцеві бюджети та не дає гарантій, що ресурси будуть достатніми. Це відкриває можливості для ручного розподілу коштів і лобіювання окремих програм. Відсутні прозорі механізми моніторингу, підзвітності та оприлюднення інформації, що ускладнює громадський контроль. Окремі норми щодо надання соціальних виплат і пільг сформульовані без конкретних критеріїв, порядку верифікації чи контролю цільового використання, що може призвести до неправомірного доступу до ресурсів та подвійних виплат [7].

Законопроект також демонструє нечіткий розподіл повноважень між Мінветеранів, Мінсоцполітики, МОЗ, МВС, СБУ, громадами та іншими органами. Невизначеність вертикалі управління створює колізії та розмиває відповідальність. Передбачене створення окремих структур і реєстрів не супроводжується описом їхнього функціоналу, внутрішніх процедур, механізмів призначення керівництва чи уникнення конфлікту інтересів. Є також суттєві ризики, пов'язані зі зберіганням персональних даних ветеранів: законопроект не регулює порядок доступу до даних, захист персональної інформації та вимоги до кібербезпеки [7].

Окремо варто відзначити нереалістичність строків реалізації, відсутність етапності впровадження та аналізу ресурсних можливостей держави. Частина норм дублює вже чинні закони або суперечить їм, що створює правову невизначеність та ускладнює правозастосування. Потенційно законопроект може бути використаний для лобіювання інтересів окремих груп, адже містить положення про встановлення привілеїв без прозорих критеріїв відбору. Через відсутність фінансово-економічного обґрунтування та аналізу впливу на різні сфери управління складно оцінити реалістичність його впровадження.

У сукупності ці недоліки свідчать про значну кількість корупціогенних факторів, нормативних прогалин і невизначеностей, що потребують суттєвого доопрацювання законопроекту для забезпечення прозорості, ефективності та відповідності сучасним потребам ветеранської спільноти.

Висновки до 2 розділу

Відзначено, що організаційні механізми реалізації державної ветеранської політики в Україні перебувають у стадії активної трансформації, зумовленої різким зростанням кількості ветеранів після 2022 року та необхідністю формування нової моделі підтримки, орієнтованої на реінтеграцію, реабілітацію й розвиток потенціалу захисників і їхніх родин. Попри значну кількість нормативно-правових актів та широку мережу інституцій, система залишається фрагментованою, а розподіл повноважень

між центральною та місцевою владою – недостатньо чітким. Створення сучасної сервісної інфраструктури, розвиток ветеранських просторів, цифровізація послуг, єдиний державний реєстр ветеранів, запровадження інституту помічника ветерана та посилення міжвідомчої координації створюють фундамент для комплексної підтримки ветеранів, але потребують подальшої інституційної узгодженості та належного ресурсного забезпечення. Ключовими умовами успішної реалізації є активна участь територіальних громад, сталий розвиток партнерства держави, громадянського суспільства.

Нормативно-правові основи державної ветеранської політики України перебувають у стані масштабного оновлення, що зумовлено як системними прогалинами законодавства, сформованого переважно до 2014 року, так і кардинальними змінами соціальної структури ветеранської спільноти після повномасштабної агресії РФ. Попри наявність широкої нормативної чинної система залишається фрагментованою, перевантаженою оціночними нормами та позбавленою чіткої управлінської логіки. Прийняття нових стратегічних документів, включно зі Стратегією ветеранської політики до 2030 року та оновленням законодавства щодо внутрішньої політики у ветеранській сфері, заклало основи для формування сучасної моделі підтримки ветеранів, орієнтованої на їхні індивідуальні потреби, реінтеграцію, розвиток економічного потенціалу та формування культури шани в суспільстві.

РОЗДІЛ 3.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЕТЕРАНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

3.1. Проблеми та виклики реалізації державної ветеранської політики

Реінтеграція ветеранів у мирне життя супроводжується низкою системних організаційних труднощів, що значно ускладнюють їх адаптацію до цивільного середовища. У комплексі ці фактори створюють стійкі бар'єри на шляху ефективної реінтеграції ветеранів і вимагають кардинального оновлення підходів у межах сучасної державної ветеранської політики [12].

Найгострішою проблемою реінтеграції ветеранів та їхніх родин є забезпечення належної психологічної реабілітації. За різними оцінками, у повоєнний період потреба в психологічній підтримці охоплюватиме до половини населення країни [26].

Згідно зі статтею 11 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їхніх сімей», військовослужбовці, учасники бойових дій та прирівняні до них особи, а також звільнені з військової служби, у тому числі ті, хто безпосередньо брав участь в АТО/ООС, мають гарантоване право на обов'язкове проходження безоплатної психологічної та медико-психологічної реабілітації. Такі послуги надаються у спеціалізованих реабілітаційних центрах, а держава забезпечує відшкодування вартості проїзду до цих установ і у зворотному напрямку [54]. В умовах масового поширення психологічних травм, спричинених війною, і зростання ризику соціальних конфліктів вимога закону щодо обов'язкової психологічної реабілітації набула особливої ваги. Проте її реалізація в сучасних умовах ускладнена через нестачу кваліфікованих фахівців та обмеженість фінансових ресурсів.

У наукових дослідженнях вітчизняних і зарубіжних фахівців наголошується, що ветерани та особи з інвалідністю внаслідок бойових дій

становлять окрему медико-соціальну групу [101]. Однією з найбільш гострих проблем, характерних насамперед для учасників бойових дій, є посттравматичний стресовий розлад. ПТСР – це складний психічний стан, що виникає внаслідок переживання подій загрозливого чи катастрофічного характеру. У значної частини нинішніх ветеранів фіксується спектр психопатологічних симптомів, притаманних ПТСР: нав'язливі спогади, порушення сну, підвищена тривожність, емоційне виснаження, проблеми з контролем імпульсів тощо [28].

Варто підкреслити, що в Україні досі відсутні повноцінні, науково обґрунтовані методики та стандартизовані інструменти для оцінювання психологічного стану військовослужбовців на різних етапах проходження служби. Немає чітко визначених протоколів, які б дозволяли здійснювати регулярний, об'єктивний психологічний скринінг під час мобілізації, перебування на фронті, ротації та демобілізації. Окремої, поглибленої уваги потребують люди, які пережили полон, тортури, примусову ізоляцію чи інші форми позбавлення свободи [65].

В Україні правові засади соціального захисту осіб, звільнених із полону, визначаються Законом України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей» від 26 січня 2022 року № 2010-IX [55]. Незважаючи на важливість проблематики, у чинному Законі питання реабілітаційної, зокрема психологічної, допомоги звільненим полоненим врегульовано доволі обмежено. Відповідні положення містяться лише у статтях 8 та 14, де передбачено, що таким особам повинні надаватися медична, реабілітаційна (включно з психологічною) допомога, а також соціальна та професійна адаптація – у порядку, який має бути визначений Кабінетом Міністрів України.

Однак, попри ухвалення Закону ще до початку повномасштабної агресії, необхідні підзаконні акти досі не прийняті. Це призводить до відсутності чітких процедур, стандартів і механізмів надання допомоги, що

унеможливиює повноцінну реалізацію законодавчих норм на практиці.

У такій ситуації зростає ризик виникнення непорозумінь між ветеранами та цивільними, які іноді набувають форми відкритого протистояння. Це може призводити до маргіналізації, стигматизації звільнених полонених або навіть до їхньої сегрегації та самосегрегації [29]. Ініціативи, що реалізуються органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями, демонструють значну активність і різноманітність підходів до підтримки ветеранів. Часто до таких програм долучається й бізнес, який формує практики поважного та відповідального ставлення до працівників із бойовим досвідом.

На національному та регіональному рівнях триває реалізація Плану заходів на 2023–2024 роки з виконання Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору до 2030 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 № 366-р. З огляду на стрімке збільшення кількості ветеранів, які потребують безбар'єрного середовища, важливо забезпечити дієвий контроль за виконанням чинного Плану та своєчасним формуванням наступного планового документа на 2025–2027 роки.

Окремо варто підкреслити, що завдяки активності органів місцевого самоврядування останніми роками спостерігається суттєвий прогрес у забезпеченні фізичної доступності громадських будівель і муніципальних просторів, що є важливим кроком у напрямі створення інклюзивного середовища для ветеранів та людей з інвалідністю загалом [85].

Належний доступ до інформації є одним із ключових чинників успішної демобілізації та подальшої реінтеграції військових у цивільне життя. Однак на практиці демобілізовані військовослужбовці та члени їхніх родин часто стикаються з дефіцитом актуальної, чіткої та зрозумілої інформації щодо порядку отримання соціальних послуг, оформлення статусу учасника бойових дій, можливостей лікування чи реабілітації. Особливо гостро ця проблема проявляється у випадках поранень, потреби тривалого лікування або протезування. У таких ситуаціях ветерани нерідко не розуміють, чому їх направляють до певних медичних установ, чим відрізняються можливості

протезування в Україні та за кордоном, які органи влади, фонди чи спеціалізовані організації відповідають за конкретні процедури. Така інформаційна невизначеність ускладнює доступ до необхідних послуг, створює додатковий психологічний тиск та затримує процес повноцінного відновлення й адаптації ветеранів [14].

Проблеми з отриманням інформації виникають і на інших етапах повернення до цивільного життя. Згідно з даними опитування, оприлюдненого Українським ветеранським фондом у січні 2024 року, понад дві третини ветеранів (67,5 %) не знають про існування державних програм професійного навчання та перепідготовки після звільнення зі служби. Це свідчить про суттєві провали у державній комунікації та недостатню інформованість тих, хто найбільше потребує підтримки для успішної адаптації та повернення до мирного життя [5]. Інформування суспільства про потреби ветеранів є не менш важливим елементом успішної реінтеграції. Опитування показують, що переважна більшість ветеранів оцінює рівень обізнаності громадян як недостатній: 35,8 % переконані, що суспільство зовсім не поінформоване про їхні потреби, а ще 43,4 % вважають рівень поінформованості низьким. Це свідчить про суттєвий комунікаційний розрив, який формує нерозуміння, знижує рівень суспільної підтримки та може ускладнювати побудову конструктивного діалогу між ветеранами та громадою [20].

З метою зменшення адміністративного навантаження та підтримки ветеранів Мінветеранів запроваджено пілотний інститут «помічника ветерана» – фахівця, який супроводжує ветерана в організаційних, соціальних і психологічних питаннях. Це покликано підвищити ефективність реінтеграції, забезпечити індивідуальний підхід та значно полегшити доступ до державних послуг і програм підтримки [22].

У 2024 р. інститут «помічника ветерана» було замінено на інститут фахівця із супроводу ветеранів та демобілізованих осіб. Такий фахівець здійснює послідовну взаємодію з ветеранами та військовими, які повертаються з фронту, забезпечуючи індивідуальний супровід і консультування щодо

отримання статусів, пільг, соціальних послуг, житла, проходження реабілітації, працевлаштування та юридичної підтримки, необхідної для інтеграції в цивільне життя. Він працює на рівні громади як штатний працівник комунальної установи або закладу, що належить до сфери управління місцевих рад, а його діяльність фінансується за рахунок спеціальної державної субвенції.

Сприяння продуктивній зайнятості

Національна економіка в умовах війни зазнала суттєвих втрат, оскільки мобілізація значної кількості працездатного населення призвела до помітного дефіциту кадрів у багатьох секторах [27]. Такий деформований ринок праці створює складні умови для працевлаштування демобілізованих військовослужбовців. Водночас ветерани становлять вагомий трудовий потенціал, який може й повинен бути інтегрований у національну економіку, особливо з огляду на прогнозоване загострення кадрового дефіциту в період повоєнного відновлення. Забезпечення їх повернення до повноцінної зайнятості є одним із ключових завдань ветеранської політики та визначальним чинником гарантування гідного рівня і якості життя цієї категорії громадян.

Відтак ветеранська політика має включати формування сприятливих умов для працевлаштування ветеранів, створення прозорих і дієвих механізмів інформаційної та фінансової підтримки для започаткування нового ветеранського бізнесу та розвитку наявних підприємницьких ініціатив. Досвід працевлаштування демобілізованих військовослужбовців у період війни дозволяє окреслити низку ключових проблем, що потребуватимуть вирішення в рамках удосконаленої ветеранської політики.

При цьому слід брати до уваги, що значна частина мобілізованих військових, особливо мешканців малих міст і сільських територій, до служби були зайняті на некваліфікованих роботах, у сезонній або неформальній зайнятості. Це істотно ускладнить їхнє працевлаштування після демобілізації. Повернення до низькооплачуваної, некваліфікованої праці після завершення

військової служби неминуче веде до відчутного падіння рівня доходів, що діє як сильний демотивуючий чинник, поглиблює психологічні труднощі адаптації та підвищує ризики девіантної поведінки, включно зі зростанням імовірності вчинення кримінальних правопорушень [21].

Водночас суттєвою перешкодою для реалізації ветеранами отриманих у війську навичок може стати відсутність відповідності між військовими кваліфікаціями та «цивільним» Класифікатором професій. Оскільки значна частина нових компетентностей формувалася у бойових або польових умовах, їх підтвердження офіційними документами нерідко є неможливим, що знижує шанси ветеранів на працевлаштування за набутими спеціальностями. Одним із можливих рішень є видача військовослужбовцю офіційної кваліфікаційної довідки під час демобілізації, яка б фіксувала набуті компетентності у форматі, придатному для цивільного ринку праці.

Важливим чинником розширення можливостей працевлаштування ветеранів є підтримка з боку громадянського суспільства. За результатами опитувань, на думку ветеранів і військовослужбовців, громадські організації можуть зробити вагомий внесок у розв'язання цієї проблеми: через розвиток громадських центрів для ветеранів (68,8 %), функціонування громадських платформ з працевлаштування (50,1 %), організацію адаптаційних тренінгів (47,9 %), проведення профорієнтаційних заходів (41,3 %), безоплатні коуч-консультації (32,6 %) та ярмарки вакансій (26,2 %) [87].

Невід'ємною передумовою успішної трудової реінтеграції ветеранів є готовність роботодавців приймати їх на роботу. Хоча загалом роботодавці позитивно оцінюють ветеранів як працівників, більшість із тих, хто реально пропонує вакансії, не має практичного досвіду взаємодії з цією категорією та стикається з низкою специфічних побоювань. Основні з них стосуються можливих труднощів, пов'язаних із психоемоційним станом ветеранів та ризиком нестабільної працездатності. Також роботодавці часто не готові облаштовувати робочі місця для людей з інвалідністю через необхідність додаткових ресурсів для створення спеціальних умов [15]. Досвід спілкування

HR-фахівців із роботодавцями підтверджує наявність упереджень щодо ветеранів: частина рекрутерів відкрито визнає, що не розглядала резюме кандидатів із військовим досвідом через побоювання можливих конфліктів у колективі. Це свідчить про брак компетенцій у роботі з ветеранською спільнотою та потребу у спеціалізованих навчальних програмах для роботодавців і HR-фахівців [30].

Низька активність підприємств у працевлаштуванні уразливих груп населення загострює проблеми, пов'язані з реінтеграцією ветеранів у суспільне життя та трудову діяльність, і може створити підґрунтя для посилення кризових явищ ще до масового повернення демобілізованих військовослужбовців. У цьому контексті Міністерство у справах ветеранів України активізувало роботу, спрямовану на підтримку роботодавців у процесі адаптації демобілізованих військових на робочих місцях після їх повернення [74].

Значною проблемою сучасного ринку праці залишається вкрай низький рівень працевлаштування осіб з інвалідністю [35]. Недостатня спроможність ринку праці забезпечити зайнятість людей з інвалідністю після проходження реабілітації створює значний ризик втрати ними стабільних джерел доходів, що негативно впливає на фінансову самостійність їхніх родин. У таких умовах поступово відбувається втрата професійних навичок, зниження трудової мотивації та згасання прагнення до професійного розвитку. Водночас суспільство недоотримує важливий трудовий ресурс, і втрачається можливість частково компенсувати дефіцит фахівців на ринку праці [70].

Соціальна підтримка осіб, звільнених із військової служби, є ключовою передумовою їхньої успішної соціальної адаптації. Сьогодні правове регулювання соціального захисту військовослужбовців значною мірою спирається на Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», ухвалений ще у 1993 році (хоча у 2022–2024 рр. до нього було внесено численні зміни). Цей Закон визначає основні напрями державної політики у сфері соціального захисту ветеранів, зокрема: створення умов для

підтримання здоров'я та активного довголіття; організацію соціального й інших видів обслуговування, зміцнення матеріально-технічної бази відповідних установ і служб, а також підготовку спеціалістів для роботи з ветеранами; реалізацію цільових програм соціального та правового захисту осіб зі статусом ветерана; надання пільг, переваг і соціальних гарантій у трудовій діяльності відповідно до професійної підготовки та з урахуванням стану здоров'я [56].

Незважаючи на значний перелік передбачених законом пільг, як їхній зміст, так і підходи до їх надання потребують суттєвого оновлення та приведення у відповідність до сучасних умов. Пільги у сфері медичного забезпечення фактично втрачають свою унікальність, оскільки Законом України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» безоплатний доступ до медичних послуг і лікарських засобів уже гарантовано всім громадянам незалежно від їхнього статусу. Механізми реалізації інших пільг також потребують вдосконалення, адже ветерани та члени їхніх родин нерідко не можуть скористатися гарантованими можливостями. Поширеними є випадки відмов ветеранам і членам їхніх родин у наданні пільг через недосконалість механізмів контролю та компенсації приватним надавачам послуг або через неналежне оформлення документів, що підтверджують статус. Окремою проблемою залишається громіздка, надмірно бюрократизована процедура отримання статусу учасника бойових дій чи особи з інвалідністю внаслідок війни. Конституційний Суд України наголошує, що громадяни, які захищають державу, виконують суспільно значущі конституційні функції, а тому держава зобов'язана надавати їм та їхнім родинам особливий статус і забезпечувати додаткові гарантії соціального захисту як під час служби, так і після її завершення [62]. Статус «учасника бойових дій» не може розглядатися лише як форма вшанування військовослужбовців – він має забезпечувати реальні інструменти захисту прав ветерана та створювати умови для його ефективного повернення до цивільного життя. Саме тому усунення надмірних бюрократичних бар'єрів є

ключовим завданням сучасної ветеранської політики.

З цією метою з 1 грудня 2022 року було впроваджено оновлений алгоритм надання статусу УБД. Наказом Міністерства оборони від 10 листопада 2022 р. № 369 затверджено Інструкцію щодо порядку видачі посвідчень учасника бойових дій та нагрудних знаків «Ветеран війни – учасник бойових дій». Завдяки новим правилам пакет документів, який раніше вимагав значних зусиль для збору, скорочено до однієї довідки, що суттєво спрощує та прискорює процедуру отримання статусу [77]. Водночас із лютого 2025 року запроваджено ще більш прогресивний механізм: відповідно до наказу Міністерства оборони України «Про порядок подання відомостей до Єдиного державного реєстру ветеранів війни» від 17 січня 2025 р. № 28 військовослужбовцям, які виконують бойові завдання, більше не потрібно самостійно займатися отриманням статусу учасника бойових дій. Процедура відбуватиметься автоматично – у кожній військовій частині визначають відповідальних осіб, які протягом п'яти днів вносять необхідні дані до Єдиного державного реєстру ветеранів війни. Після внесення інформації статус УБД присвоюється військовослужбовцю автоматично [71]. Проте залишається невирішеним питання щодо усунення бюрократичних процедур для тих осіб, які брали участь у бойових діях ще до запуску Єдиного державного реєстру ветеранів війни. Саме ця категорія військовослужбовців і надалі змушена проходити складні та тривалі процедури підтвердження свого статусу.

Медичне забезпечення демобілізованих військовослужбовців є одним із ключових елементів їхньої соціальної реабілітації та повернення до цивільного життя. Уже під час триваючої війни переважна частина демобілізацій пов'язана зі станом здоров'я, що робить цей напрям критично важливим. У повоєнний період потреба в медичній допомозі лише зростатиме, оскільки на здоров'я ветеранів тривалий час впливатимуть наслідки участі в бойових діях – як отримані поранення чи інші негативні фактори, так і загострення або поява хронічних хвороб.

Особливої уваги потребує той факт, що значна частина бійців має відносно високий вік. За неофіційними оцінками, станом на початок 2024 року середній вік військовослужбовця Збройних Сил України становив 43–45 років. Навіть попри можливе зниження середнього віку через зменшення призовного віку до 25 років, це зниження, ймовірно, є незначним. Така вікова структура визначає підвищену потребу у складній, довготривалій та персоналізованій медичній і фізичній реабілітації [83].

У більшості випадків медична допомога ветеранам спрямовується на фізичну реабілітацію – відновлення функціональних можливостей організму та фізичної форми, необхідних для повноцінної участі в суспільному, економічному й особистому житті. Відповідно до визначення Всесвітньої організації охорони здоров'я, реабілітація є окремою стратегією системи охорони здоров'я, що має на меті максимальне відновлення функцій організму людини. В Україні ветерани за медичними показаннями мають право на реабілітацію згідно із Законами України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» та «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні», які також передбачають інші види фізичної реабілітації, зокрема медико-соціальну та фізкультурно-спортивну.

Уряд України спростив процедуру отримання протезів для ветеранів: скасовано вимогу первинного протезування у разі встановлення високофункціонального (біонічного) протеза за наявності рекомендації мультидисциплінарної реабілітаційної команди. Також було збільшено граничні суми витрат на протезування [76].

Ефективне виконання завдань із лікування та реабілітації військовослужбовців суттєво ускладнюється через надмірний бюрократизм, який сповільнює доступ до необхідних послуг, створює додаткові перешкоди для поранених та ветеранів і знижує загальну результативність системи [84]. Унаслідок різного тлумачення норм законодавства у військових частинах відсутня уніфікована практика проведення службових розслідувань щодо обставин поранення, що істотно ускладнює процес їх документування. Ба

більше, окремі підрозділи взагалі не здійснюють такі розслідування. Сукупність зазначених бюрократичних проблем, разом із обмеженою спроможністю системи охорони здоров'я забезпечити своєчасне та повне надання медичної допомоги, у поєднанні з масштабністю бойових поранень, призводить до перевантаження медичної системи. У результаті військовослужбовці фактично опиняються серед найменш захищених груп населення щодо доступу до медичних послуг [25]. Проблему поглиблює також відсутність єдиної, чітко визначеної дорожньої карти взаємодії поранених військовослужбовців із військовою частиною в системі Збройних Сил України та інших складових сектору безпеки й оборони. Через це немає узгоджених процедур супроводу, контролю та забезпечення військових на етапах лікування, реабілітації, оформлення документів чи повернення до служби або демобілізації.

Одним із ключових завдань держави в цій сфері є гармонізація та суттєве посилення системи фізичної реабілітації, яка наразі фактично проходить випробування надмірним навантаженням, спричиненим великою кількістю людей, що потребують комплексного догляду та відновлення.

Для реагування на ці виклики держава вже ухвалила низку заходів, спрямованих на подолання негативних наслідків проблем зі здоров'ям, яких зазнають військовослужбовці під час служби. 21 листопада 2024 року МОЗ спільно з Мінветеранів та НСЗУ представили новий пілотний проєкт, покликаний розширити доступ ветеранів війни до медичних послуг. Проєкт передбачає розширення пакета медичної допомоги, включно з індивідуальними планами обстеження й лікування, скринінгом хронічних захворювань, амбулаторною реабілітацією травм опорно-рухового апарату, поглибленою психологічною підтримкою, допомогою в подоланні залежностей та консультаціями фахівців із супроводу [64].

Реформовано також систему встановлення інвалідності. З 1 січня 2025 року набув чинності Закон України від 19 грудня 2024 р. № 4170-IX, яким запроваджено нову цифрову систему оцінювання повсякденного

функціонування людини. Це передбачає перехід від застарілого підходу, що ґрунтувався переважно на медичних діагнозах, до сучасної моделі, орієнтованої на визначення реальних функціональних можливостей особи, рівня її автономності та потреб у підтримці. Такий підхід має забезпечити більш об'єктивне, прозоре й індивідуалізоване визначення інвалідності, що є особливо важливим для ветеранів, які мають складні та комбіновані травми [45]. Це дозволяє суттєво зменшити бюрократичне навантаження під час встановлення інвалідності для ветеранів і робить відповідні соціальні послуги більш доступними, що особливо важливо для осіб із обмеженою мобільністю або тих, хто проживає у віддалених регіонах.

Водночас 1 березня 2024 року набув чинності Закон України «Про організацію належного рівня медичного забезпечення Збройних сил України», яким Міністерству оборони України надано повноваження затверджувати клінічні протоколи, таблиці матеріально-технічного забезпечення та стандарти надання передмедичної й медичної допомоги на передгоспітальному етапі для Сил оборони під час бойових дій і підготовки до них відповідно до стандартів НАТО та/або стандартів, затверджених окремими країнами – членами НАТО [79].

Розглядаючи ширший контекст фізичної реабілітації ветеранів, слід підкреслити, що в Україні все ще відсутня цілісна система моніторингу здоров'я громадян на всіх рівнях управління. Нині здійснюється лише збір, систематизація та аналіз окремих статистичних показників – таких як рівні захворюваності, смертності та інвалідизації, тобто фактично відбувається моніторинг уже наявних проблем зі здоров'ям. У повоєнний період особливої актуальності набуде створення повноцінної системи довгострокового ризик-орієнтованого моніторингу потреб ветеранів, спрямованої на профілактику, раннє виявлення захворювань та своєчасне забезпечення необхідних медичних послуг. Така система має стати основою для розроблення й упровадження спеціалізованих програм у сферах громадського здоров'я, медичних гарантій і модернізації інфраструктури охорони здоров'я.

«Політика Героїв» та меморіалізація війни

Героїчний спротив українського народу, його боротьба за державність та національну ідентичність у контексті російсько-української війни є однією з найвизначніших і водночас найтрагічніших сторінок сучасної історії України. Ці події мають фундаментальне значення для формування майбутньої національної ідентичності та ціннісних орієнтирів суспільства. Фундамент державності має спиратися на образ сильного, гідного та переможного захисника й громадянина. Завдання держави – гідно вшановувати ветеранів, берегти пам'ять про кожного полеглого воїна та забезпечувати належну підтримку їхнім родинам [24].

Фіксація пам'яті про війну здійснюється вже сьогодні і становить ключовий елемент державної політики пам'яті, а також важливу складову загальнодержавної культурної політики. На інституційному рівні ця робота забезпечувалася, зокрема, Центром досліджень воєнної історії Збройних Сил України, який системно формував та публікував щомісячний «Опис російсько-української війни» [8]. На жаль, Центр було росформовано, а останній підготовлений ним опис датований лютим 2024 р. Водночас фіксація достовірної хроніки війни залишається критично важливою для збереження історичної правди про перебіг подій, особливо з огляду на те, що багато аспектів теперішньої війни вже стають і надалі ставатимуть предметом гострих суспільних і політичних дискусій.

Важливим кроком у формуванні державної політики пам'яті є робота над Державною стратегією меморіалізації російсько-української війни, про початок якої було оголошено у квітні 2024 р. Розроблення цієї стратегії передбачає партнерську модель – із залученням фахівців, бізнесу та громадянського суспільства до ухвалення та впровадження рішень у сфері меморіалізації.

Територіальні громади по всій країні вже сьогодні стикаються з необхідністю вирішувати питання меморіалізації з урахуванням локального контексту, оскільки досвід війни в кожному регіоні має власну специфіку.

Ознакою вдячності суспільства загиблим захисникам і захисницям стало масове встановлення пам'ятних знаків, меморіальних дошок, створення меморіальних просторів, впорядкування місць поховань, що здійснюється громадами, ініціативними групами, установами та окремими громадянами [31].

Побудова цілісних наративів пам'яті про війну є складним і відповідальним процесом, оскільки проєкція подій історичного масштабу на індивідуальний досвід різних груп населення неминуче породжує відмінності у сприйнятті, інтерпретаціях і ставленні до певних подій. Такі розбіжності можуть супроводжуватися суспільними суперечностями, а тому стають потенційними точками напруги, які ворог безперечно намагатиметься використати для підриву внутрішньої згуртованості України. Активні спроби маніпулювання, пошуку конфліктних інтерпретацій і руйнування довіри тривають і під час війни, а після її завершення можуть лише посилитися. Найвразливішим напрямом таких деструктивних впливів є взаємини між ветеранами війни та громадянами, які не мають бойового досвіду. Саме тому ветеранська політика в широкому розумінні – як системна політика суспільної реінтеграції та налагодження взаєморозуміння у соціумі з великою часткою ветеранів і членів їхніх сімей – набуватиме стратегічного значення для забезпечення національної безпеки в довгостроковій перспективі.

Україні потрібна уніфікована, цілісна концепція поваги, вшанування та формування образу українського воїна, яка має стати основою консолідації української політичної нації та важливим елементом підсилення обороноздатності держави. Президент України окреслив таке бачення як «Політику Героїв» – політику, яка повинна не лише зафіксувати належне вшанування пам'яті про події війни, а й забезпечити гідний, усталений і захищений статус українських захисників і захисниць у публічному просторі та суспільному житті на багато років уперед.

«Політика Героїв» має стати відображенням глибинних ціннісних трансформацій українського суспільства, заснованих на щирій вдячності й

повазі до мужності, самопожертви та звитяги захисників, визнанні значення військової служби та бойового героїзму, усвідомленні високої ціни свободи й незалежності України, а також на розумінні історичної спадковості боротьби за державність.

Президент України окреслив ключові напрями формування «Політики Героїв», зокрема: створення Пантеону Героїв та Національного військового кладовища; формування Національного музею російсько-української війни та мережі локальних музеїв, що забезпечать збереження пам'яті та досвіду війни для майбутніх поколінь; творче осмислення досвіду війни та популяризація українського досвіду спротиву засобами культури; створення офіційної історії війни та визначення національного канону інтерпретації російсько-української війни [72].

До формування та реалізації «Політики Героїв» нині залучені ключові державні інституції та спеціалізовані установи, серед яких: Міністерство оборони України, Міністерство у справах ветеранів України, Міністерство освіти і науки України, Міністерство культури та інформаційної політики України, Український інститут національної пам'яті, Державна установа «Національне військове меморіальне кладовище», Національний меморіальний комплекс Героїв Небесної Сотні – Музей Революції Гідності, Національний музей історії України у Другій світовій війні, Департамент культури та туризму Київської обласної державної адміністрації та інші органи й установи.

Міністерство оборони України визначило базові компоненти «Політики Героїв», серед яких:

- вшанування та повага. Йдеться про визнання внеску історичних діячів та героїв, які відіграли ключову роль у становленні й розвитку української державності. При цьому центр уваги має залишатися на сучасних героях, їхніх подвигах, історіях стійкості та служіння;

- освітній вплив. Історії про героїв використовуються як важливий елемент патріотичного виховання молоді, сприяючи формуванню моральних

цінностей, громадянської свідомості та відповідальності. В освітній процес інтегрується акцент на сучасних героях, із підкресленням того, що героїзм є доступним кожному, хто діє на благо України;

- збереження та розвиток культурної спадщини. Політика передбачає системний захист і популяризацію культурної спадщини, пов'язаної з українськими героями: розвиток музейної сфери, створення тематичних експозицій, екскурсійних програм і туристичних маршрутів, що відображають історію боротьби та звияг;

- соціальна інтеграція. Формування спільних історичних символів і героїв сприяє зміцненню національної єдності. У межах цього напрямку передбачено також сприяння інтеграції сучасних героїв у мирне життя, зокрема створення умов для повернення до цивільної діяльності або продовження військової служби [39].

Отже, «Політика Героїв» має розглядатися як комплексна система соціальної, освітньої та культурної політики, спрямована на утвердження гідного статусу захисників і захисниць у суспільному та символічному просторі України. Як і будь-які масштабні трансформації, цей процес потребує значних зусиль, ретельного аналізу та зважених рішень, оскільки стосується чутливих сфер суспільного життя. Війна завдала українському суспільству глибоких травм і втрат, тому важливо визнавати цінність досвіду кожної людини, що пережила воєнне лихоліття, та забезпечити можливість долучення до формування майбутнього держави, за незалежність якої заплачено надвисоку ціну.

Необхідність вшанування героїзму українських воїнів природно стимулює тенденцію до трактування національної історії як передусім воєнної. Проте, аби забезпечити адекватне вписування українського історичного наративу в європейський та світовий контекст, важливо зберігати баланс між воєнними та цивільними вимірами історії, зокрема й у висвітленні сучасної російсько-української війни, де оборонна стійкість держави невіддільна від економічної та соціальної стійкості.

В основі суспільного консенсусу щодо історії війни мають лежати універсальні цінності – людського життя, справедливості, особистої гідності, відповідальності перед майбутніми поколіннями, свободи вибору та самовираження, прийняття різноманітності та усвідомлення необхідності захищати ці цінності. Саме за їх утвердження триває боротьба України з 2014 року.

Оскільки високі зовнішні загрози для України зберігатимуться й після завершення війни, «Політика Героїв» має бути спрямована не лише на осмислення минулого, а й на формування майбутнього – зокрема, на підтримання внутрішньої мобілізованості суспільства та його здатності протистояти агресії. У цьому контексті важливою є участь ветеранів у формуванні патріотичних наративів, поясненні загроз, які становлять російська агресія та окупація, подоланні страху цивільних перед військовою службою.

Водночас вагоме значення має інтеграція воєнного досвіду ветеранів у систему професійної підготовки військовослужбовців та у військово-патріотичне виховання молоді. Результативність цього напрямку визначатиметься рівнем освіти ветеранів, їхньою психологічною стійкістю та рівнем соціальної інтегрованості – факторами, що одночасно є індикаторами успіху всієї ветеранської політики.

У цьому руслі Міністерство освіти і науки України у лютому 2024 року затвердило «Методичні рекомендації щодо організації діяльності центрів національно-патріотичного виховання». Документом передбачено, зокрема, залучення ветеранів війни та осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, до проведення заходів національно-патріотичного виховання, що є важливим кроком у зміцненні зв'язку між військовим досвідом та формуванням громадянської свідомості молоді [50]. Зокрема, Мінветеранів спільно з Міністерством оборони реалізують проєкт, який передбачає залучення ветеранів війни до викладання початкової військової підготовки у школах та інших освітніх закладах. Учасники з 15 областей України вже

пройшли курси підвищення кваліфікації на базі Національного університету оборони України за оновленою програмою та викладатимуть початкову військову підготовку у закладах загальної середньої освіти.

Отже, «Політика Героїв» є відкритим проєктом, розвиток якого залежатиме від максимально широкої участі стейкхолдерів, поєднання державних рішень, культурної політики, наукових досліджень, ініціатив громадянського суспільства. Формування наративу пам'ятання цієї війни лише розпочинається.

Громадянське суспільство

Роль громадських об'єднань у поверненні ветеранів до мирного життя є надзвичайно значущою. Вони забезпечують інклюзивність процесу реінтеграції, залучаючи представників ветеранської спільноти, які найкраще розуміють потреби та запити ветеранів і їхніх родин. Ветеранські організації вже сьогодні відіграють особливу роль у громадянському суспільстві та в перспективі можуть зробити один із найвагоміших внесків у процес суспільної реінтеграції. У межах таких об'єднань формується конструктивний громадський активізм, здійснюється систематизація проблем та їх трансформація в конкретні проєкти для подальшого вирішення.

Аналізуючи проблемні аспекти та визначаючи пріоритети державної ветеранської політики, важливо підкреслити, що організоване громадянське суспільство значною мірою перебирає на себе функції щодо підтримки військових і цивільних, постраждалих від бойових дій, насамперед у гуманітарній та соціальній сферах. Водночас актуальним залишається питання готовності громадських організацій брати участь у формуванні ветеранської політики, тоді як від держави очікується окреслення чітких рамок і стандартів цієї політики [11].

Показовими прикладами мережевої самоорганізації українських військових. Основними напрямками їхньої співпраці з комунальними центрами підтримки ветеранів є медико-психологічна реабілітація, соціальна адаптація, сприяння працевлаштуванню та розвиток ветеранського бізнесу [19].

В Україні формується мережа ветеранських хабів, більшість з яких функціонують на обласному рівні – у Києві, Львові, Вінниці, Дніпрі та інших регіонах. Актуальна інформація про діяльність цих хабів представлена на офіційному вебсайті Міністерства у справах ветеранів України [6]. В Україні дедалі ширше застосовується практика мобільних офісів, що дає змогу охоплювати більшу кількість представників ветеранської спільноти безпосередньо в громадах. Згідно з інформаційно-довідковими матеріалами «Ветеранські простори України», підготовленими за підтримки Міжнародного фонду «Відродження», у 16 областях та м. Києві функціонує 28 ветеранських просторів різних форматів. Значну роль у створенні таких просторів відіграють органи місцевого самоврядування сільських і селищних громад, які сприяють облаштуванню хабів, зокрема на базі територіальних центрів соціального обслуговування.

Таким чином, у період війни громадянське суспільство ефективно доповнило державу у виконанні частини функцій, пов'язаних із розв'язанням нагальних потреб ветеранів. Держава, зі свого боку, зацікавлена в широкому залученні громадського сектору, який, згідно з результатами соціологічних опитувань, навіть висловлює готовність перебрати на себе частину функцій з надання соціальних послуг ветеранам. Важливо підкреслити, що громадські організації, а також комунальні й державні установи в цій сфері вже накопичили значний практичний досвід у питаннях реінтеграції ветеранів. Цей досвід необхідно поширювати та враховувати при формуванні державної ветеранської політики.

Представники державних органів і організацій громадянського суспільства одностайні в тому, що ветеранські громадські об'єднання можуть стати активними надавачами послуг для ветеранів. Це здатне компенсувати обмежені можливості органів соціального захисту щодо охоплення зростаючої кількості ветеранів та сприятиме роздержавленню ринку соціальних послуг [2; 82].

Проте наразі організації громадянського суспільства залучаються до

розв'язання завдань повернення ветеранів до цивільного життя досить непослідовно та фрагментарно, що суттєво знижує потенційний позитивний ефект їхньої діяльності. Відчутним є брак координації, системного підходу, регулярного обміну як успішними практиками, так і помилками між усіма зацікавленими сторонами. За таких умов сукупні зусилля суспільства залишаються недостатніми для ефективного реагування на проблему, особливо з огляду на її масштаб у повоєнний період. Це поглиблюється системними викликами самого громадянського сектору – браком фінансування, дефіцитом кваліфікованих фахівців, низькою поінформованістю про можливості отримання грантової підтримки та складнощами з підготовкою якісних проєктних заявок.

3.2. Стратегічні пріоритети розвитку державної ветеранської політики в Україні

Чисельність ветеранів російсько-української війни продовжує невпинно зростати. Станом на 1 січня 2022 р. у Єдиному державному реєстрі ветеранів війни було зареєстровано 851 тис. осіб, а протягом двох років повномасштабної війни статус УБД отримали ще 160 тис. осіб. Станом на кінець 2024 р. до реєстру вже було внесено 1,3 млн осіб. За прогнозами, після війни чисельність ветеранів становитиме 4–5 млн осіб (понад 10 % населення). А разом із родинами цих військовослужбовців йтиметься вже про близько 30 % населення. З огляду на зазначене вище та на потребу в реінтеграції ветеранів війни, в Україні вельми актуальним є питання розроблення ефективних механізмів ветеранської політики [12].

Після звільнення зі служби ветерани часто стикаються з низькою соціально-економічних труднощів під час повернення до мирного життя. Особливо уразливими є ветерани в сільських громадах, де доступ до соціальних послуг, реабілітації та підтримки вкрай обмежений. Відповідно, значна частина ветеранів залишається поза системою соціальних гарантій.

Нині ці труднощі фіксуються за відносно невеликої чисельності ветеранської спільноти. Зважаючи на очікуване значне збільшення кількості ветеранів, ігнорування цих проблем може призвести до серйозних соціальних та економічних наслідків, таких як зростання безробіття, диспропорції на ринку праці, збільшення навантаження на бюджети різних рівнів, погіршення психоемоційного стану ветеранів та їх соціальне відчуження, зниження рівня соціальної згуртованості. Разом із тим, спостерігаються значні зрушення у зменшенні бюрократизації отримання статусу «учасник бойових дій», що розширює доступ ветеранів до необхідних соціальних сервісів. Адаптація ветеранів до цивільного життя потребує скоординованих зусиль держави, громадянського суспільства та бізнесу.

Досвід подолання проблем повернення до мирного життя сформував розуміння основних потреб ветеранів, зокрема тих, що стосуються медичної допомоги (потреби у доступі до якісної медичної допомоги, особливо спеціалізованої); фізичної та психологічної реабілітації (потреби комплексної реабілітації та програм безбар'єрності); адаптації на ринку праці (потреби у реалізації трудового потенціалу та отримання засобів до існування); соціальної підтримки (потреби в допомозі, що сприятиме поверненню ветеранів до активного соціального та економічного життя); урахування гендерних аспектів (особливі потреби ветеранок: репродуктивне здоров'я, подолання соціальної стигматизації та наслідків зміни гендерних ролей у сім'ї); самореалізації (потреби особистісного розвитку через підприємництво та громадську активність) [12].

Важливим аспектом залишається готовність частини суспільства, яка не має військового досвіду, прийняти ветеранів. Потенціал конфліктності між військовими та цивільними після закінчення війни є природним через різний життєвий досвід кожної окремої людини. Проте реалізація цього потенціалу напряду залежатиме від ефективності кроків щодо реінтеграції суспільства із значною часткою ветеранів, побудови відповідних інтегруючих наративів, консолідованості та скоординованості дій усіх суб'єктів політики.

Суспільство має бути активним учасником державної політики щодо ветеранів. Зростає потреба не обмежувати відповідну державну політику лише соціальною підтримкою ветеранів та їхніх родин, а розроблювати й утілювати заходи, які сприяють взаєморозумінню між «військовими» та «цивільними» громадянами. До того ж, важливо пам'ятати, що ветерани є членами суспільства, яке пережило значні трансформації, спричинені війною.

Метою державної політики підтримки ветеранів має стати збереження та зміцнення людського капіталу країни в умовах війни та у повоєнний період на засадах консолідованих дій суспільства для реінтеграції ветеранів війни до цивільного життя. Така політика повинна вирішувати кілька ключових завдань:

- сприяти відновленню людського капіталу через фізичну, психологічну реабілітацію, професійну інтеграцію та працевлаштування, що позитивно вплине на ветеранів і їхні родини;

- зміцнювати згуртованість суспільства, формуючи політику пам'яті та шануючи внесок ветеранів у перемогу, щоб уникнути ризиків гібридних атак ворога;

- забезпечувати інклюзію, створюючи рівні умови для реабілітації та самореалізації всіх ветеранів, особливо ветеранів з інвалідністю, на основі принципів безбар'єрності та сталого розвитку [12].

Ухвалені 2024 р. Стратегія ветеранської політики, Стратегія формування системи повернення з військової служби до цивільного життя, а також зміни 2025 р. до Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» визначають засади ветеранської політики в Україні. Наразі необхідним є напрацювання конкретних інструментів, механізмів та відповідних видів політики. Ефективна реінтеграція ветеранів у цивільне життя потребує багаторівневої державної політики, що охоплює як ветеранів, так і суспільство загалом для створення умов їх оптимальної адаптації. Така політика має бути пріоритетом для державних і місцевих органів влади на найближчі десять років.

Нинішньому баченню державної ветеранської політики, представленому у вищезгаданих стратегічних документах, бракує системності та координації, необхідної для ефективного реагування на зростаюче навантаження після війни. Завдання цих стратегій є занадто загальними, що ускладнює їх практичну реалізацію та конкретизацію заходів.

З цією метою визначено ключові пріоритети ветеранської політики, на які слід звернути першочергову увагу [12].

Пріоритет «Здоров'я».

Ветеранська політика має прискорити впровадження інтегрованої моделі громадського здоров'я, орієнтованої на специфічні потреби ветеранів, включно з раннім виявленням ризиків для здоров'я, створенням стратегій профілактики та лікування воєнних травм, запобіганням інвалідизації та формуванням безпечного середовища. Центральним елементом у цьому контексті є фінансування за принципом «гроші ходять за ветераном». Для підвищення якості медичної допомоги необхідно використовувати сучасні методи діагностики, у тому числі телемедичні технології, забезпечити спеціальну підготовку медичних працівників, залучати різних надавачів послуг та розвивати наукові дослідження у сфері здоров'я.

Психологічна та фізична реабілітація є невіддільною складовою повернення ветеранів до мирного життя і виходить за межі суто медичних послуг, потребуючи взаємодії з приватним сектором, соціальними підприємствами й громадськими організаціями. Реабілітація має бути інтегрованим компонентом загальної системи охорони здоров'я, що забезпечує доступ до психологічної допомоги, підвищення компетентності реабілітологів та адаптацію міжнародних практик. Комплексний підхід включає наукові дослідження, моніторинг ризиків і регулярні медичні огляди, які сприятимуть довгостроковому відновленню здоров'я ветеранів.

Інтеграція військової та цивільної медицини дозволить створити безперервний ланцюг медичних, реабілітаційних та соціальних послуг для ветеранів, покращити контроль за процесом відновлення та адаптувати

цивільну медицину до лікування бойових травм. У цьому контексті важливим є впровадження досвіду військової медицини в цивільні клінічні протоколи та посилення координації між медичними установами для створення цілісної системи лікування та реабілітації. Для забезпечення кадрового потенціалу після війни необхідна цілеспрямована державна кадрова політика та активне упровадження міжнародних стандартів у медичну практику [12].

Пріоритет «Адаптація економічної активності».

Трудовий потенціал ветеранів у післявоєнний період є критично важливим для національного відновлення в умовах очікуваного гострого дефіциту робочої сили, і це має враховуватися при формуванні політики кваліфікаційного відновлення та перекваліфікації.

Політика реадaptaції на ринку праці має бути спрямована на подолання бар'єрів повернення до роботи через реформування системи зайнятості, розвиток професійних компетенцій, стимулювання роботодавців та використання сучасних аналітичних інструментів вивчення ринку праці. Необхідно забезпечити доступ до інформації про можливості працевлаштування та навчання, створити адаптивні освітні програми та впровадити механізми визнання й адаптації військових спеціальностей у цивільній сфері.

Особливої уваги вимагає створення робочих місць для ветеранів з інвалідністю, розвиток системи субсидій для роботодавців та розширення варіантів дистанційної та гнучкої зайнятості. Соціальне підприємництво може стати додатковим ресурсом інтеграції ветеранів у ринок праці.

Підтримка ветеранського бізнесу є важливим елементом реадaptaції для ветеранів, які прагнуть до самостійної професійної діяльності. Потрібно підтримувати розвиток ветеранського підприємництва шляхом надання безпроцентних кредитів, грантів, консультацій щодо бізнес-планування, сприяння партнерствам, а також через систему пільг на оренду комунальної нерухомості. Значний внесок можуть зробити соціально відповідальний бізнес, громадські організації, міжнародні фонди та місцеві програми.

Для успішної реінтеграції ветеранів у ринок праці та розвитку їхнього управлінського і підприємницького потенціалу важливими є доступ до житла, належна інфраструктура, медична та психологічна реабілітація, соціальна підтримка у період безробіття та можливість користуватися гнучкими формами зайнятості. Тим, хто продовжує службу, необхідно забезпечити окремі програми навчання та реабілітації в умовах мирного часу [12].

Пріоритет «Гідний рівень життя».

Державна політика повинна гарантувати ветеранам та їхнім родинам такі умови, за яких рівень їхнього життя після завершення служби не буде нижчим, ніж у тих, хто не брав участі у бойових діях, шляхом забезпечення спеціальних заходів соціальної підтримки. Особливі труднощі ветеранів – втрата професійних позицій, соціальних зв'язків, зміни у сімейних стосунках, а також погіршення здоров'я – безпосередньо впливають на їхній добробут, що зумовлює необхідність розробки траєкторій повернення до цивільного життя та визначення пріоритетних напрямів підтримки для різних груп ветеранів.

Диференційований підхід у підтримці має забезпечити можливість повернення до гідних умов життя через реалізацію професійних, творчих і соціальних здібностей ветеранів, акцентуючи увагу на тимчасових заходах у перехідний період (медичне лікування, реабілітація, отримання роботи, психологічна допомога), щоб зменшити ймовірність виникнення залежності від державної підтримки. Довготривала підтримка повинна компенсувати незворотні втрати – забезпечення житлових умов, протезування, лікування, постійний моніторинг здоров'я ветеранів. Розмежування між короткостроковою та довгостроковою підтримкою залежить від характеру та тривалості наслідків участі у війні [12].

Забезпечення безбар'єрності у ветеранській політиці має ґрунтуватися на принципах Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору до 2030 року, гарантувати рівний доступ до послуг, громадського простору та можливостей для ветеранів з інвалідністю. Це потребуватиме взаємодії всіх

зацікавлених сторін для адаптації громадських просторів, розвитку ринку товарів і послуг для людей з інвалідністю та ширшого застосування цифрових інструментів для покращення доступу до сервісів, участі у цифровому врядуванні та культурному житті.

Безперешкодність та повнота надання державних послуг і пільг полягає в невідкладному та повному виконанні зобов'язань щодо виплат, статусів, соціальних гарантій і допомоги, а також у забезпеченні рівних можливостей для реабілітації й облаштування гідного життя. Інститут фахівців з супроводу ветеранів є проміжним механізмом, який має діяти до моменту впровадження якісно спрощених цифрових сервісів у ЦНАПах, мобільних офісах і органах місцевого самоврядування. Особливо важливо забезпечити доступність інформації, долати соціальні бар'єри та розвивати інклюзивні послуги. Окрема увага має приділятися інформуванню ветеранів і членів їхніх сімей, з урахуванням особливостей територіальних громад.

Інклюзивна політика підтримки ветеранів повинна зміцнювати їхню інтеграцію у суспільство та допомагати долати бар'єри, не допускаючи ізоляції ветеранських спільнот. Ветеранські простори повинні залишатися інтеграційними, але тимчасовими інструментами. Важливим є сприяння створенню громадських об'єднань ветеранів, щоб вони могли представляти свої інтереси та брати участь у процесах ухвалення рішень. Політика має орієнтуватися і на підтримку родин ветеранів, включно з психологічними сервісами та соціальними послугами, а також передбачати спеціальну підтримку дітей загиблих і поранених захисників.

Пріоритет «Повага суспільства».

Військовослужбовці, які віддали здоров'я чи життя за Україну, мають отримувати повагу та можливості для участі у відновленні країни після війни.

Для налагодження комунікації необхідна системна політика, спрямована на формування шанобливого ставлення до ветеранів, підтримку їхньої адаптації до мирного життя та запобігання конфліктам. Це можна забезпечити через інформування про потреби ветеранів, реалізацію інформаційних

проектів, навчання працівників державних структур та соціальних служб комунікації з ветеранами й залучення представників ветеранської спільноти до надання послуг та проведення навчань.

Політика пам'яті має сприяти осмисленню досвіду війни та героїзму військових через підтримку творчих ініціатив і досліджень, співпрацю з ветеранами та громадськими інституціями. Особливе значення мають проекти меморіалізації, що ґрунтуються на врахуванні позицій громадськості та ветеранів, а також наукових напрацювань, які сприятимуть формуванню цілісного бачення російсько-української війни. Важливим є залучення ветеранів до суспільного діалогу та створення для них можливостей висловлювати власний досвід у творчих формах. Необхідним є створення електронного реєстру місць пам'яті та забезпечення їх доступності для всіх.

Інституалізація діалогу передбачає створення механізмів, що дозволяють ветеранам разом з експертами, владою та громадським сектором обговорювати актуальні питання й виробляти спільні рішення. Важливо залучати громадські організації до політичної освіти ветеранів, проводити програми лідерського розвитку, що сприятимуть конструктивному використанню їхнього потенціалу та запобігатимуть можливим маніпуляціям з боку політичних сил [12].

Реалізація ветеранської політики повинна будуватися на спільній відповідальності суспільства, що включає роль держави у забезпеченні фінансування та стандартів допомоги, залучення міжнародних партнерів та недержавних акторів до формування й реалізації політики. Координацію має забезпечувати Координаційна рада, до складу якої входитимуть представники державних органів та ветеранських спільнот. Для захисту прав ветеранів пропонується створити інститут Омбудсмена з військових питань [12]. Запропоновані пріоритети ветеранської політики окреслюють комплексний підхід до реінтеграції ветеранів, який охоплює охорону здоров'я, економічну адаптацію, забезпечення гідного рівня життя та формування суспільної поваги до захисників. Така модель вимагає не лише розширення державних програм,

а й консолідації зусиль усіх стейкхолдерів – держави, місцевого самоврядування, громадських організацій, бізнесу та міжнародних партнерів.

Висновки до 3 розділу

Встановлено, що реалізація державної ветеранської політики наразі ускладнена низкою системних проблем: браком координації між стейкхолдерами, фрагментарністю програм, перевантаженістю системи охорони здоров'я, нестачею кваліфікованих фахівців, недосконалістю бюрократичних процедур, обмеженим доступом до інформації та відсутністю єдиних стандартів психологічної і фізичної реабілітації. Особливо гострою є проблема доступності фахової психологічної допомоги та розвитку ПТСР і адиктивної поведінки серед ветеранів, а також складність повернення на ринок праці через структурні дисбаланси, втрату професійних навичок і упередження роботодавців.

Доведено, що значна частина тягаря підтримки ветеранів фактично лягає на громади та громадянське суспільство, яке стало важливим постачальником послуг та інноваційних практик, але потребує більшої інтеграції в державну політику. Проте залучення ОГС залишається нерівномірним, несистемним і недостатнім для масштабних завдань післявоєнного періоду. Відсутність цілісної стратегії реінтеграції посилює ризики соціального напруження й конфліктів між військовими та цивільними.

Підкреслюється, що стратегічні документи, ухвалені у 2024–2025 рр., окреслили рамки оновленої ветеранської політики, проте для їх практичної реалізації необхідне суттєве посилення інституційної спроможності, міжвідомчої взаємодії, фінансової стабільності та розбудови партнерств між державою, громадами, громадськими організаціями та міжнародними структурами. Визначальним фактором успіху стане здатність держави структурувати індивідуальні траєкторії реінтеграції та забезпечити персоналізований підхід до кожного ветерана.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження сформульовано такі висновки:

1. Визначено, що становлення державної ветеранської політики України пройшло тривалий і складний шлях – від нормативної бази, успадкованої з радянських підходів, до нагальної потреби створення сучасної системи підтримки, здатної реагувати на безпрецедентні виклики повномасштабної війни. Аналіз еволюції законодавства, практик соціального захисту та наукових підходів свідчить, що попередня модель, заснована переважно на декларативних пільгах і фрагментованих механізмах, більше не відповідає реальним потребам ветеранів, кількість яких стрімко зростає. Розмитість термінології, нечіткість статусів, надмірна кількість підзаконних актів, а також невідповідність соціальних гарантій викликам теперішньої війни ускладнюють формування ефективної, справедливої та прозорої ветеранської політики. Водночас поступове реформування 2022–2024 років, активізація громадських організацій та розвиток інституційної спроможності держави засвідчують початок переходу до нової філософії підтримки ветеранів, орієнтованої на їхню реінтеграцію, відновлення здоров'я, професійну реалізацію та повагу в суспільстві. Таким чином, сучасний етап становлення державної ветеранської політики в Україні характеризується переосмисленням підходів, відходом від застарілих моделей і формуванням засад комплексної державної системи підтримки, що відповідає масштабам викликів, спричинених російсько-українською війною.

2. Міжнародний досвід реалізації ветеранської політики демонструє, що ефективна підтримка військовослужбовців після завершення служби потребує комплексного, системно інтегрованого підходу, побудованого на поєднанні державних механізмів, інституційної координації та активної участі громадянського суспільства. Аналіз моделей Хорватії, Ізраїлю, Великої Британії та Данії засвідчує, що успішність політики визначається чітким правовим регулюванням статусів, високою якістю міжвідомчої взаємодії,

наявністю єдиних точок доступу до послуг, а також розвиненими інструментами психосоціальної реабілітації, працевлаштування, підтримки родин та ветеранського підприємництва. Незалежно від історичного чи політичного контексту, спільною рисою цих систем є орієнтація на довгострокову реінтеграцію ветеранів у суспільство, створення умов для їх економічної самостійності та повноцінної участі у житті громади. Усі проаналізовані країни підкреслюють важливість децентралізації послуг, співпраці з місцевою владою та включення ветеранських організацій у процеси формування й реалізації політики. Для України, яка перебуває у стані формування сучасної ветеранської системи в умовах збройної агресії, ці підходи є вагомим орієнтиром для побудови власної моделі, що має забезпечити ефективну реабілітацію, соціальну адаптацію та сталий розвиток ветеранського середовища.

3. Аналіз організаційної структури та взаємодії суб'єктів, відповідальних за реалізацію ветеранської політики, засвідчив, що її ефективність значною мірою залежить від узгодженості дій між центральними органами влади, місцевим самоврядуванням, громадським сектором та міжнародними партнерами. Запровадження Координаційного штабу з питань реалізації державної ветеранської політики є важливим кроком до формування інтегрованої моделі управління, проте потребує зміцнення функціональних механізмів, усунення дублювання повноважень і підвищення підзвітності.

Відзначено, що вагоме значення для реалізації ветеранської політики мають територіальні громади, які виступають основною ланкою надання послуг ветеранам. Саме на місцевому рівні відбувається практична реалізація більшості заходів – соціальних, медичних, реабілітаційних, освітніх, психологічних, житлових. Децентралізація та розширення повноважень громад вимагають належного фінансування, методичного супроводу та кадрової спроможності.

4. Визначено, що нормативно-правова база у сфері ветеранської політики характеризується фрагментарністю, і складними механізмами їх

реалізації. Попри наявність оновлених стратегічних документів, потребує системного вдосконалення законодавче регулювання, гармонізація актів різних рівнів, узгодження термінології та створення чіткої моделі соціального захисту. Особливої уваги потребує Закон «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», що містить низку застарілих підходів і колізій, а також проект Закону «Про основні засади державної ветеранської політики щодо ветеранів/ветеранок, які брали участь у відсічі збройної агресії Російської Федерації проти України», у якому виявлено значну кількість недоліків, зокрема корупціогенні фактори, нечіткість повноважень, відсутність фінансового обґрунтування та ризики зловживань.

Важливими елементами сучасної ветеранської політики стають цифровізація послуг, створення Єдиного державного реєстру ветеранів, розвиток мережі ветеранських просторів, формування системи комплексної реабілітації та запровадження програм підтримки працевлаштування і підприємницької активності ветеранів. Ці інституційні інструменти формують основу нової моделі державної політики, орієнтованої на самодостатність, економічну активність і інтеграцію ветеранів у суспільне життя.

5. Доведено, що реалізація державної ветеранської політики в Україні відбувається в умовах безпрецедентного зростання кількості ветеранів, масштабності їхніх потреб та глибини воєнних травм, що зумовлює складний комплекс системних викликів і структурних дисфункцій. Найбільш критичними є проблеми психологічної реабілітації та суспільної реінтеграції, адже сучасна система не має достатніх кадрових, методологічних і ресурсних спроможностей для роботи з великими групами ветеранів, зокрема з учасниками бойових дій, звільненими з полону, а також особами з інвалідністю. Відсутність уніфікованих національних протоколів оцінювання психологічного стану, дефіцит спеціалістів, поширення непрофесійних практик, низька якість комунікації між державою та ветеранами, а також нестача доступних реабілітаційних послуг формують значні ризики повторної травматизації, соціальної ізоляції та загострення психічних розладів. Не менш

гострою є проблема недостатньої інформованості ветеранів і членів їхніх родин щодо механізмів отримання статусів, соціальних гарантій, програм підтримки, лікування й реабілітації. Інформаційний вакуум після демобілізації посилює емоційне напруження та формує недовіру до державних інституцій. Окремі групи ветеранів – жінки-військовослужбовиці, колишні полонені, особи з тяжкими пораненнями – стикаються з додатковими бар'єрами, які нинішня система враховує лише частково.

Відзначено, що сфера зайнятості є одним із найменш розвинених елементів ветеранської політики, що створює ризик масштабного структурного безробіття серед демобілізованих військових. Нерозвиненість програм перекваліфікації, відсутність визнання військових компетентностей у цивільному секторі, упередження роботодавців щодо ветеранів, низький рівень працевлаштування осіб з інвалідністю та брак програм підтримки ветеранського підприємництва послаблюють економічний потенціал ветеранів і формують ризики соціальної дезадаптації. Медична система залишається перевантаженою та недостатньо підготовленою до роботи з комбінованими бойовими травмами, політравмами й поєднанням фізичних і психічних розладів. Відсутність єдиної дорожньої карти маршрутизації поранених, нерівномірний доступ до високотехнологічного протезування, бюрократизація процедур, нестача спеціалізованих медичних закладів та фахівців формують значні бар'єри для відновлення здоров'я ветеранів. У сфері соціального захисту ключовими проблемами залишаються складність процедур підтвердження статусів, значний обсяг бюрократії, відсутність єдиного підходу до надання пільг та нерівномірність доступу до послуг. Значна частина пільг не працює в умовах воєнного стану або не має реальних механізмів застосування, що підсилює розрив між законом і практикою.

Важливим, але наразі недостатньо розвиненим напрямом є «Політика Героїв» і формування цілісної системи меморіалізації війни, покликаній забезпечити суспільну єдність, збереження історичної пам'яті та повагу до захисників. Відсутність державних стандартів меморіалізації, єдиного реєстру

меморіальних об'єктів і координації між органами влади створює ризики фрагментації національної політики пам'яті та посилення маніпуляцій навколо теми війни.

Доведено, що громадянське суспільство відіграє ключову роль у реінтеграції ветеранів, однак його потенціал використовується лише частково: бракує координації, сталого фінансування, стандартів взаємодії та державної підтримки для масштабування успішних практик.

6. Відзначено, що стратегічні пріоритети розвитку державної ветеранської політики визначають необхідність переходу до цілісної, багатовимірної та людиноцентричної моделі підтримки, що враховує стрімке зростання чисельності ветеранів і масштаб їхніх потреб у повоєнний період. У центрі цієї політики мають перебувати збереження та відновлення людського капіталу через інтегровані механізми медичної, психологічної та фізичної реабілітації, підвищення економічної активності ветеранів, розвиток системи перекваліфікації, підтримку ветеранського підприємництва та формування безбар'єрного середовища. Водночас пріоритетами є забезпечення гідного рівня життя ветеранів і їхніх родин, розбудова ефективних соціальних сервісів, удосконалення інструментів цифрової взаємодії, а також формування культури суспільної поваги та інтегруючих наративів, покликаних запобігти потенційним конфліктам між військовими та цивільними. Реалізація цих завдань потребує оновлення нормативно-правової бази, посилення міжвідомчої координації, активного залучення громадянського суспільства, місцевого самоврядування, бізнесу та міжнародних партнерів, що в комплексі визначатиме успішність формування сучасної та ефективної ветеранської політики України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітична довідка Відділу навчально-аналітичної роботи Українського ветеранського фонду Міністерства у справах ветеранів “Державна політика підтримки ветеранів: досвід Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії”. URL: <https://veteranfund.com.ua/support-for-veterans-of-the-united-kingdom-of-great-britain-and-northern-ireland/>
2. Аналітичний звіт за підсумками дослідження організацій громадянського суспільства, які працюють у ветеранській сфері. 2023. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=E1cOW5ITmkY>
3. В Україні впроваджується нова концепція формування мережі реабілітаційних центрів. URL: <https://moz.gov.ua/article/news/v-ukraini-vprovadzhuetsja-nova-koncepcija-formuvannja-merezhi-reabilitacijnih-centriv>
4. Василенко Л., Лавренюк В., Мокрій Ю. Біла книга "Аналіз системи державної підтримки ветеранів та їх сімей в Україні". ГО "Юрид. сот.", 2018. 105 с. URL: <https://legal100.org.ua/wp-content/uploads/2019/06/Bila-Knyga-Legal100.pdf>.
5. Величко-Трифонюк Р., Кіріллова Ю., Знов'яз В., Доля І. Актуальні потреби та бачення можливостей для кар'єрного і професійного зростання ветеранів. Опитування. *Український ветеранський фонд*. 2024. URL: <https://veteranfund.com.ua/analitics/aktualni-potreby-ta-bachennia-mozhlyvostey-dlia-kar-iernoho-i-profesiynoho-zrostannia-veteraniv>
6. Ветеранські простори України. Міністерство у справах ветеранів України / Простір можливостей ; Міжнародний фонд «відродження». URL: <https://mva.gov.ua/storage/app/sites/1/ПРОСТОРИ/Ветеранські простори.pdf>
7. Висновок Міністерства юстиції України за результатами правової експертизи проекту Закону України «Про основні засади державної ветеранської політики щодо ветеранів / ветеранок російсько-української війни». URL: <https://dap.nazk.gov.ua/uploads/osr-182/zahid-820/zahid-progress-9598/organ-15/890-1567332296-6870b75514008.pdf>

8. Воєнно-історичні описи російсько-української війни. *Центр дослідження воєнної історії Збройних Сил України*. URL: <https://milhistory.zsu.gov.ua/voienno-istorychni-opysy>
9. Гнатковський Д. А. Принципи формування державної ветеранської політики в Україні. *Юридична наука в сучасному суспільстві*. 2022. № 24-25. URL: <https://molodyivchenyi.ua/omp/index.php/conference/catalog/download/6/51/119-1?inline=1>
10. Гордієнко Є. П. Світовий досвід формування та реалізації політики соціального захисту учасників бойових дій. *Вісник НАДУ. Серія «державне управління»*. 2020. С. 86–94.
11. Громадські організації готові співпрацювати з державою у втіленні ветеранської політики / ЗМІ для змін. 26.05.2024. *Детектор Медіа*. URL: <https://cs.detector.media/community/texts/185446/2023-05-26-gromadski-organizatsii-gotovi-spivpratsyuvaty-z-derzhavoyu-u-vtilenni-veteranskoj-polityky/>
12. Державна політика щодо ветеранів війни : аналіт. доп. / за наук. ред. Я. А. Жаліла. Київ : НІСД, 2025. 118 с. URL: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2025.04>
13. Деякі питання запровадження електронного посвідчення ветерана : постанова Кабінету Міністрів України від 9 лютого 2022 р. № 139. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/139-2022-%D0%BF#Text>
14. Древницька А. «Системі байдуже, у якому ти стані»: як забезпечити ветеранам гідне повернення. *Рубрика*. URL: <https://rubryka.com/article/gidne-povernennya>
15. Захисти захисника – чи готова Україна працевлаштовувати ветеранів з інвалідністю? *БФ «Ти – з нами»*. URL: <https://surl.li/jpavmw>
16. Звіт ПРООН “Огляд міжнародних практик у сфері реінтеграції ветеранів: міркування щодо воєнного та повоєнного контексту України”. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/ohlyad-mizhnarodnykh-praktyk-u->

sferi-reintehratsiyi-veteraniv-mirkuvannya-shchodo-voyennoho-ta-povoyennoho-kontekstu-ukrayiny

17. Інформаційна довідка про досвід організації та функціонування ветеранської патронатної служби у зарубіжних державах. *Дослідницька служба Верховної Ради України*. URL: <https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/32694.pdf>

18. Інформаційна довідка щодо соціального захисту та надання окремих статусів Захисникам / Захисницям України, членам їх сімей. *Дослідницька служба Верховної Ради України*. URL: <https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/32349.pdf>

19. Кількість ветеранських організацій за рік зростає з 400 до 750. *Lb.ua*. URL: https://lb.ua/society/2017/03/10/360875_kolichestvo_veteranskih_organizatsiy.htm
1

20. Кіріллова Ю, Знов'яз В., Доля І. Портрет ветерана. Вересень – жовтень 2023 р. *Український ветеранський фонд*. URL: <https://veteranfund.com.ua/analitics/portrait-of-veteran>

21. Кіріллова Ю., Знов'яз В., Казанська А. Потреби та перешкоди ветеранів при працевлаштуванні. Соціологічне дослідження. Червень – липень 2023 р. / Український ветеранський фонд. Київ, 2023. 88 с. URL: https://veteranfund.com.ua/wp-content/uploads/2023/07/Zvit_pereshkodi_precevlashtuvanii.pdf

22. Коляда О. Фахівець із супроводу ветеранів. Інструкція по експлуатації. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3935911-fahivec-iz-suprovodu-veteraniv-instrukcia-po-ekspluatatsii.html>

23. Кондратенко О. О. Міжнародний досвід щодо забезпечення державою соціальної захищеності ветеранів війни. *Державне управління, держава та регіони*. 2018. Т. 61. № 1. С. 103–104. URL: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/1_2018/20.pdf

24. Концепція політики щодо ветеранів та їхніх сімей. Експертні

рекомендації до формування оновленої політики щодо ветеранів та їхніх сімей. Жовтень 2023. 109 с. ГО «Принцип». URL: <https://www.pryncyp.com/wp-content/uploads/2024/01/veteranpolicy.pdf>

25. Лапутіна Ю. Політика героїв: як держава взаємодіятиме з ветеранами. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2023/11/14/7428750/>

26. Лебединець Н. В., Плиська О. І., Мельниченко О. С., Шкробанець І. Д. Актуальні питання медико-соціальної реабілітації учасників бойових дій: досвід та перспективи. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2019. Вип. 2(108). С. 105–111.

27. Ливч Д. П'ять головних фактів про людський капітал України. *Рубрика*. 2023. URL: <https://rubryka.com/blog/human-capital-ua>

28. Ломоносова Н., Хелашвілі А., Назаренко Ю. Соціальні послуги для ветеранів та ветеранок у громадах: виклики та потреби. Дослідження. *Cedos*. URL: <https://cedos.org.ua/researches/soczialni-poslugy-dlya-veteraniv-ta-veteranok-u-gromadah-vyklyky-ta-potreby/>

29. Луньов В. Конфлікти військових і цивільних є неминучими та природними. *Youtube*. URL: <https://surl.li/pplrij>

30. Маргітіч-Філіппова К. З якими проблемами стикаються ветерани, коли повертаються на ринок праці. *AIN.UA*. URL: <https://ain.ua/2023/12/11/problemy-veteraniv-na-rynky-praczi/>

31. Методичні рекомендації для місцевих громад щодо збереження і вшанування пам'яті учасників, жертв і подій російсько-української війни. *УІНП*. URL: <https://surl.li/lwlcrf>

32. Міжнародний фонд «Відродження», Довідник «Ветеранські простори України». URL: <https://www.irf.ua/publication/analytichnyj-zvit-veterany-spilnota-yaka-dolaye-soczialne-utrymanstvo/>

33. Міністерство ветеранів готує новий законопроект щодо соціальної підтримки Захисників України. URL: <https://mva.gov.ua/ua/news/minveteraniv-gotuye-novij-zakonproyekt-shchodo-socialnoyi-pidtrimki-zahisnikiv-ukrayini->

pershij-zastupnik-ministra-oleksandr-porhun

34. Міністерство у справах ветеранів України уклало Меморандум про співпрацю та взаєморозуміння з 5 експертними організаціями сфери ветеранських справ Veteran Hub, Принцип, Простір можливостей, Юридична сотня та Veteranka щодо розробки концепції ветеранської політики на період до 2030 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minveteraniv-ta-hromadski-orhanizatsii-spilno-realizovuvatymut-natsionalnu-stratehiuu-polityky-shchodo-veteraniv-ta-veteranok>

35. Непрацевлаштовані ветерани з інвалідністю: ризики для держави та суспільства. *Лівий Берег*. URL: https://lb.ua/blog/veteran_fond/574260_nepratsevashtovani_veterani_z.html

36. Нова ветеранська політика – серед головних напрямів Плану пріоритетних дій Уряду на 2024 рік. URL: <https://mva.gov.ua/prescenter/category/86-novini/nova-veteranska-politika-sered-golovnih-napryamiv-planu-prioritetnih-dij-uryadu-na-2024-rik>

37. Оглядове дос'є щодо проблем законодавчого врегулювання статусу ветеранів війни. *Дослідницька служба Верховної Ради України*. URL: <https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/32836.pdf>

38. Олександр Порхун: Ефективна реалізація ветеранської політики залежить не тільки від “центру”, а й від кожного, хто працює на місцях, у громадах. *Офіційний сайт Міністерства у справах ветеранів України*. URL: <https://mva.gov.ua/prescenter/category/86-novini/oleksandr-porhun-efektivna-realizatsiya-veteranskoi-zalezhit-ne-tilki-vid-tsentru-a-y-vid-kozhnogo-hto-pratsue-na-mistsyah-u-gromadah>

39. Політика залучення, розвитку та утримання людського капіталу в силах оборони. *Офіційний сайт Міністерства оборони України*. URL: https://www.mil.gov.ua/content/27302024/POLITIKA_zaluchennya_rozvitku_ta_utrimannya_lyudskogo_kapitalu_v_si_lah_oboroni140524.pdf

40. Положення про Міністерство у справах ветеранів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2018 р. № 1175. *Офіційний*

сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1175-2018-%D0%BF#Text>

41. Працевлаштування ветеранів. *Платформа Курс.* URL: <https://kurs.in.ua/>

42. Прес-служба Апарату Верховної Ради України. Соціальна політика: Україна використає кращий міжнародний досвід організації та функціонування ветеранської патронатної служби. *Офіційний сайт Верховної Ради України.* URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/243677.

43. Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я : Закон України від 03.12.2020 р. № 1053-IX. *Офіційний сайт Верховної Ради України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-20#Text>

44. Про внесення змін до деяких законів України щодо Національного військового меморіального кладовища : Закон України від 31 травня 2022 р. № 2292-IX. *Офіційний сайт Верховної Ради України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2292-20#Text>

45. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування медико-соціальної експертизи та впровадження оцінювання повсякденного функціонування особи : Закон України від 19.12.2024 № 4170-IX. *Офіційний сайт Верховної Ради України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4170-20>

46. Про внесення змін до Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» щодо формування комплексного підходу до внутрішньої політики у ветеранській сфері : Закон України від 11.03.2025 р. № 4285-IX. *Офіційний сайт Верховної Ради.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4285-20#Text>

47. Про внесення змін до Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту" : Закон України від 24.03.2022 р. *Офіційний сайт Верховної Ради України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>.

48. Про Єдиний державний реєстр ветеранів війни : постанова

Кабінету Міністру України від 14 серпня 2019 р. № 700. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/700-2019-%D0%BF#Text>

49. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01.07.2010 № 2411-VI. *Офіційний сайт Верховної Ради*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>

50. Про затвердження методичних рекомендацій щодо організації діяльності центрів національно-патріотичного виховання : Наказ Міністерства освіти і науки України від 27.02.2024 № 141. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0141729-24>

51. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо створення та функціонування ветеранських просторів : Наказ Міністерства у справах ветеранів України від 5 червня 2024 р. № 168. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0168923-24#Text>

52. Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні : Закон України від 16.12.1993 р. № 3721-XII. *Офіційний сайт Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3721-12#Text>.

53. Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті : Закон України від 09.04.2015 р. № 314-VIII. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-19#Text>

54. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 № 2011-XII. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>

55. Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей : Закон України від 26 січня 2022 р. № 2010-IX. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2010-20#Text>

56. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 р. № 45. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>.

57. Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист” : Закон України від 24.03.1998 р. № 203/98-ВР. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/203/98-вр#Text>

58. Про схвалення Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024-2027 роках : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.11.2024 № 1209-р. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1209-2024-%D1%80#Text>

59. Про утворення Координаційного штабу з питань реалізації державної ветеранської політики : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.12.2024 № 1478. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1478-2024-%D0%BF#Text>

60. Програма психосоціальної підтримки на робочому місці. Підказки лідерам підприємств. Федерація роботодавців України. URL: <https://fru.ua/ua/media-center/news/fru/federatsiya-prezentuvala-suspilstvu-programu-psikhosotsialnoji-pidtrimki-na-robochikh-mistsyakh>

61. Проект Закону про основні засади державної ветеранської політики щодо ветеранів/ветеранок, які брали участь у відсічі збройної агресії Російської Федерації проти України : проект закону № 13696 від 25.08.2025. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/57192>

62. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» щодо впорядкування процедури надання статусів (їх категорій) ветеранам від 21.08.2023 № 9637. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL:

<https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42571>

63. Радецька Л. В. Особливості проявів бойових стресових розладів у поранених військовослужбовців Збройних Сил України – учасників бойових дій. *Медсестринство*. 2020. № 4. С. 23–26.

64. Розширення медичних послуг для ветеранів : МОЗ, Мінветеранів і НСЗУ презентували пілотний проєкт / М-во охорони здоров'я. *Офіційний сайт МОЗ України*. URL: <https://moz.gov.ua/uk/rozshirennya-medichnih-poslug-dlya-veteraniv-moz-minveteraniv-i-nszu-prezentuvali-pilotnij-proyekt>

65. Свиридчук Ю. Зеленський розповів, скільки людей повернули з російського полону впродовж 2025 р. *Суспільне. Новини*. URL: <https://suspilne.media/915369-zelenskij-rozpoviv-skilki-ludej-povernuli-z-rosijskogo-polonu-vprodovz-roku/>

66. Семигіна Т. В., Столярик О. Ю. «Забудуть вас, як афганців»: оцінка системи соціальної підтримки ветеранів російсько-української війни. *Соціальна робота та освіта*. 2023. Т. 10. № 4. С. 503–518. URL: <https://journals.urau.ua/swe/article/view/296688>.

67. Системи соціальної підтримки ветеранів: Хорватія, Ізраїль, Велика Британія, Сербія та Данія / за заг. ред. Д. Султангалієва та Л. Галан. Київ, 2023. 104 с.

68. Слово громадам: що потрібно для ефективної регіональної ветеранської політики. *Hromadske*. URL: <https://hromady.org/efektivno%D1%97-regionalno%D1%97-veteransko%D1%97-politiki-2/>

69. Соціальні політики щодо ветеранів, людей з інвалідністю та пенсіонерів. *UAREforms*. URL: <https://uareforms.org/pages/new-page-657>

70. Соціологи фіксують погіршення оцінок в ставленні до ветеранів з боку суспільства. *Military Media Center*. URL: <https://t.me/militarymediacenter/3220>

71. Статус УБД: Міноборони удосконалило процедуру надання відомостей про участь у бойових діях. *Офіційний сайт Міністерства оборони*

України. URL: <https://mod.gov.ua/news/status-ubd-minoboroni-udoskonalilo-proceduru-nadannya-vidomostej-pro-uchast-u-bojovih-diyah>

72. Україна перемоги буде країною, гідною своїх героїв – виступ Президента на пленарному засіданні Верховної Ради з нагоди 27-ї річниці ухвалення Конституції. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ukrayina-peremogi-bude-krayinoyu-gidnoyusvoyih-geroyiv-vist-83869>

73. Українському ринку праці потрібні ветерани, а ветеранам – друзні до них компанії. URL: <https://www.work.ua/articles/analytics/3319/>

74. Уряд запроваджує пілотну програму безкоштовної професійно-технічної освіти для учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни. URL: <https://surl.li/gsggvv>

75. Уряд затвердив залучення грантової підтримки від ЄС в рамках Ukraine Facility. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-zatverdyy-zaluchennia-hrantovoi-pidtrymky-vid-ies-v-ramkakh-ukraine-facility>

76. Уряд розширив можливості для військових отримати високофункціональні протези. *Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України*. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/24342.html>

77. Уряд спростив порядок надання статусу учасника бойових дій – потрібна лише одна довідка. *Кременчуцький Телеграф*. \ URL: <https://www.telegraf.in.ua/topnews/10120940-urjad-sprostiv-porjadok-nadannja-statusu-uchasnika-bojovih-dij-potribna-lishe-odna-dovidka.html>

78. Успішна реалізація державної ветеранської політики можлива за умови її якісного впровадження на рівні територіальних громад. *Офіційний сайт Полтавської ОВА*. URL: <https://poda.gov.ua/news/227568>

79. Устінов О. В. Президент підписав закон про медичне забезпечення Збройних сил. *Український медичний часопис*. URL: www.umj.com.ua/uk/novyna-251704-prezident-pidpisav-zakon-pro-medichne-zabezpechennya-zbrojnih-sil

80. Філоненко О. Військовий імунітет у цивільній кар'єрі. ГО «Центр зайнятості Вільних людей». Київ, 2021. 62 с.

81. Хорватія передала Мінветеранів свої правові напрацювання щодо захисту ветеранів. Цей практичний досвід буде використано в Україні”, – Юлія Лапутіна”. URL: <https://mva.gov.ua/ua/news/horvatiya-peredala-minveteraniv-svoyi-pravovi-napracyuvannya-shchodo-zahistu-veteraniv-cej-praktichnij-dosvid-bude-vikoristano-v-ukrayini-yuliya-laputina>

82. Чорна О. Громадські організації готові співпрацювати з державою у втіленні ветеранської політики. *Детектор Медіа*. URL: <https://cs.detector.media/community/texts/185446/2023-05-26-gromadski-organizatsii-gotovi-spivpratsyuvaty-z-derzhavoyu-u-vtilenni-veteranskoi-polityky/>

83. Шевчук О. Bloomberg назвало середній вік бійця ЗСУ. *Кореспондент*. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/4689616-Bloomberg-nazvalo-serednii-vik-biitsia-zsu>

84. Шлях військового після поранення: структура проблем. *Вокс Україна*. URL: <https://voxukraine.org/shlyah-vijskovogo-pislya-poranennya-struktura-problem>

85. Шлях пораненого: потреби, проблеми та бачення майбутнього. Соціологічне дослідження. Київ, 2023. 75 с. URL: <https://www.pryncyp.com/wp-content/uploads/2023/12/doslidzhennya.pdf>

86. Юлія Лапутіна: Мінветеранів вдячне Посольству Королівства Данія за допомогу та посилення співпраці у реабілітації та підтримці захисників України. URL: <https://mva.gov.ua/ua/news/yuliya-laputina-minveteraniv-vdyachne-posolstvu-korolivstva-daniya-za-dopomogu-ta-posilennya-spivpraci-u-reabilitaciyi-ta-pidtrimci-zahisnikiv-ukrayini>

87. Яценко Л. Д. Проблеми працевлаштування ветеранів війни: ризики для держави та суспільства. Київ : НІСД, 2023. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/problemy-pratsevlashtuvannya-veteraniv-viyny-ryzyky-dlya-derzhavy>

88. 2018 European Semester: Assessment of progress on structural reforms, prevention and correction of macroeconomic imbalances, and results of in-depth reviews under Regulation (EU) No 1176/2011. URL:

<https://commission.europa.eu/system/files/2018-03/2018-european-semester-country-report-croatia-en.pdf>

89. Anerkendelse og støtte veteranpolitik. URL: <https://www.fmn.dk/globalassets/fmn/dokumenter/strategi/veteraner/-veteranpolitik-2010-.pdf>

90. Den frivillige indsats. *Veterancentret*. URL: <https://www.veterancentret.dk/da/viden/fakta-om-veteraner/den-frivillige-indsats/>

91. Dolenec D. A Soldier's State? Veterans and the Welfare Regime in Croatia. *Anali Hrvatskog politološkog društva: časopis za politologiju*. 2018. Vol. 14. P. 55-78.

92. Filip Rudic A. V. Balkan War veterans still battling for State benefits. *Balkan Insight*. URL: <https://balkaninsight.com/2018/10/08/balkan-war-veterans-still-battling-for-state-benefits-10-05-2018/>

93. Foundation and Unit for Discharged Soldiers. URL: <https://english.mod.gov.il/Departments/Pages/FoundationandDepartmentforDischargedSoldiers.aspx>

94. Grgurinovic M. Croatia registers over 3,000 more war veterans during pandemic. *Balkan Insight*. URL: <https://balkaninsight.com/2021/12/13/croatia-registers-over-3000-more-war-veterans-during-pandemic/>

95. Minister of State (minister for Veterans' Affairs). Minister of State (Minister for Veterans' Affairs). URL: <https://www.gov.uk/government/ministers/minister-of-state-minister-for-veterans-affairs-at-the-cabinet-office>

96. Ministry of Defence. About us. URL: https://english.mod.gov.il/About/Pages/Ministry_of_Defense.aspx

97. Otvoren Veteranski centar U daruvaru. branitelji.gov.hr. URL: <https://branitelji.gov.hr/vijesti/otvoren-veteranski-centar-u-daruvaru/4505>

98. Oversigt over initiativer på veteranområdet – Forsvarsministeriet. URL: <https://www.fmn.dk/globalassets/fmn/dokumenter/strategi/veteraner/-oversigt-over-initiativer-paa-veteranomraadet-.pdf>

99. Parliamentary under secretary of State (minister for defence people and

families). Parliamentary Under Secretary of State (Minister for Defence People and Families). URL: <https://www.gov.uk/government/ministers/parliamentary-under-secretary-of-state--183>

100. Rašović R. U Samo DVA MJESECA 4000 branitelja zatražilo status Ratnog Vojnog Invalida. *Večernji.hr*. URL: <https://www.vecernji.hr/vijesti/u-samo-dva-mjeseca-4000-branitelja-zatrazilo-status-ratnog-vojnog-invalida-1231339>

101. Sharpless B. A., Barber J. P. A clinician's guide to PTSD treatments for returning veterans. URL: <https://psycnet.apa.org/record/2011-04544-002>

102. The Royal Danish Army. URL: <https://www.forsvaret.dk/en/organisation/army/>

103. Tuličić Ž., Marić I. Veteranski Centri Kao Primjer Sveobuhvatne Skrbi Za Hrvatske Branitelje. URL: <https://hrcak.srce.hr/file/315023>

104. Uredba o unutarnjem USTROJSTVU ministarstva socijalne politike I Mladih. URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2013_08_102_2290.html

105. Historie. *Veterancentret*. URL: <https://www.veterancentret.dk/da/om-os/historie/>

106. Organisation. *Veterancentret*. URL: <https://www.veterancentret.dk/da/om-os/organisation/>

107. Zakon o fondu hrvatskih Branitelja iz domovinskog rata I članova Njihovih Obitelji. URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2018_11_99_1914.html